

CHV NGE

Van geëngageerde kunst
tot democratisch activisme

MAK ERS

Ontdek
de tentoonstelling

Europees
Parlement

© Europese Unie, 2024

Deze publicatie is in Luxemburg geproduceerd voor informatieve doeleinden ter gelegenheid van de tentoonstelling „Changemakers“, die werken uit de hedendaagse kunstcollectie van het Parlement en van gastkunstenaars omvat, met als doel een educatieve referentie te bieden over de achtergrond en de artistieke erfenis van de kunstenaars wiens creaties worden tentoongesteld, en om hun bijdrage aan het culturele erfgoed van Europa te behouden en te bevorderen.

Deze publicatie is uitsluitend bedoeld voor niet-commercieel gebruik binnen de gebouwen van het Europees Parlement. Ongeoorloofd gebruik, reproductie of distributie van de inhoud van deze publicatie is ten strengste verboden. Verdere gebruik van bepaalde afbeeldingen buiten de hier beoogde doeleinden kan beperkt zijn door het auteursrecht van de kunstenaars of andere derden. Het Europees Parlement wijst alle aansprakelijkheid af die kan voortvloeien uit ongeoorloofd gebruik.

Het is verboden om werken die eigendom zijn van de Belgische Auteurs-, Componisten- en Uitgeversvereniging (SABAM) te reproduceren, aan te passen, gedeeltelijk te wijzigen of uit te zenden via televisie, kabel of internet, tenzij voorafgaande toestemming van SABAM is verkregen.

SABAM, Rue des Deux Églises 41-43
1000 Brussel, België.
Tel: 02/286.82.80
Internet: <http://www.sabam.be>
E-mail: visual.arts@sabam.be

INHOUD

INLEIDING	4
1. VRIJHEID VAN MENINGSUITING, VRIJHEID VAN GEBAAR EN TAAL	6
LERARENHOEK	16
2. ETHIEK EN POLITIEKE VRIJHEID, DEMOCRATIE EN STEMRECHT	18
LERARENHOEK	28
3. MIGRATIE: INTEGRATIE EN EUROPESE IDENTITEIT	30
LERARENHOEK	42
4. ZORG VOOR DE MEEST KWETSBAREN	44
LERARENHOEK	52
EINDNOTEN	54
GESELECTEERDE BRONNEN	58
LERARENHOEK – AANVULLEND MATERIAAL	64

INLEIDING

Door de werken van verschillende generaties beeldende kunstenaars samen te tonen, wordt in de tentoonstelling "*Changemakers*" zichtbaar hoe kunst een vehikel kan zijn voor maatschappelijke verandering. De tentoonstelling bevat werken van Europese kunstenaars uit de tweede helft van de 20e eeuw waarin sociale en politieke kwesties aan bod komen. Daarnaast is er ook aandacht voor het werk van hedendaagse, jonge kunstenaars die zich bezighouden met activisme, een hybride genre waarbij de technieken van de visuele en performatieve kunst gecombineerd worden met de strategieën en doelstellingen van het activisme¹.

Beide generaties kunstenaars beschouwen hun werk als politiek belangrijk, niet alleen vanuit ideologisch en poëtisch perspectief, maar ook vanuit technisch en materieel oogpunt. Zij zien hun kunstenaarschap als een vorm van communicatie namens de gemeenschap waartoe zij behoren, en als een kritische getuigenis van actuele kwesties van maatschappelijk belang.

Zoals uit deze catalogus blijkt, hebben een aantal geselecteerde artiesten bovendien parallellen getrokken tussen de procedés, strategieën en samenwerkingsvormen in hun kunst en de overleg-, onderhandelings- en besluitvormingsprocessen die eigen zijn aan een parlementair democratisch systeem.

Met deze geselecteerde werken uit de hedendaagse kunstcollectie van het Europees Parlement gaat de aandacht uit naar kunstenaars die zich hun hele carrière lang in hun kunstwerken hebben ingezet voor de sociale en politieke omstandigheden van hun tijd. Het gaat onder meer om Emilio Vedova, A. R. Penck, Georg Baselitz, Felix Droese, Darío Villalba, Jannis Kounellis en Adolf Frohner. Hun werk en carrière, zo ook hun betrokkenheid bij kunstenaarsgroepen en steun aan manifesten, getuigen van een zekere opstandigheid ten aanzien van historische, politieke en sociale omstandigheden die de vrijheid van denken en meningsuiting kunnen inperken of in gevaar brengen.

Sommigen van hen deinen er niet voor terug om onderwerpen, kwesties en feiten aan te kaarten die voor het publiek en de politieke machthebbers gevoelig liggen. Dit is een kenmerkend element voor kunstenaars als Darío Villalba, Claus Carstensen of Jannis Psychopaidis. Hun werken staan stevast in het teken van de overtuiging dat schilders of beeldende kunstenaars de onvermijdelijke verantwoordelijkheid dragen om het perspectief van de kijker te veranderen.

Naast het werk van bovengenoemde kunstenaars is er, om de tentoonstelling een eigentijdse invulling te geven, ook plaats voor jonge artiesten. Hun kunstwerken of bijdragen kwamen veelal tot stand in het kader van het project "Pop the vote! Culture on the ballot" van Culture Action Europe, dat medegefinancierd werd door het Europees Parlement. De belangrijkste doelstelling van dit initiatief was om jonge burgers aan te sporen om bij de Europese verkiezingen van 2024 hun stem uit te brengen, met name in landen als België waar de kiesgerechtigde leeftijd is verlaagd.

De tentoonstelling is bedoeld als eerbetoon aan het werk van Europese kunstenaars die zich tijdens hun carrière hebben ingezet voor politieke vrijheid en vrijheid van meningsuiting, niet zelden met risico's voor zichzelf of voor hun eigen professionele ontwikkeling. Deze kunstenaars hebben een belangrijke rol gespeeld in het verleggen van de technische en thematische grenzen van de beeldende kunst en hebben nooit gearzeld om conventies en censuur in twijfel te trekken.

De geselecteerde werken zijn onderverdeeld in vier hoofdstukken volgens de belangrijkste thema's die zowel in de collectie van het Parlement als in het activisme van de jonge generatie kunstenaars aan bod komen.

Inleidende opmerking bij de catalogus

In deze catalogus worden alle artistieke werken beschreven en wordt het creatieve proces en de betekenis van de werken door de kunstenaars zelf kort toegelicht.

Meer informatie over de kunstcollectie van het Parlement is te vinden op de website [Collectie hedendaagse kunst](#).

Om organisatorische en technische redenen worden niet alle kunstwerken die in de catalogus zijn opgenomen op alle locaties (in eerste instantie Brussel en Straatsburg) tentoongesteld.

1. VRIJHEID VAN MENINGSUITING, VRIJHEID VAN GEBAAR EN TAAL

De vrijheid van denken en de vrijheid van meningsuiting vormen de hoekstenen van een echt democratische samenleving waarin burgers hun rechten uitoefenen en effectief betrokken worden bij aangelegenheden van openbaar belang. Deze fundamentele vrijheden vinden hun weerslag op verschillende terreinen van de samenleving zoals mediavrijheid², academische vrijheid³ of vrijheid van kunsten en wetenschappen⁴. In zijn standpunten en tijdens conferenties besteedt het Parlement bijzondere aandacht aan al deze kwesties⁵.

Met betrekking tot kunst erkent het Parlement dat de "bevordering van de Europese culturele verscheidenheid en van het bewustzijn van gemeenschappelijke wortels (...) gebaseerd [is] op de vrijheid van artistieke expressie (...)".⁶ Kunstenaars hebben lang gehunkerd naar die vrijheid, die het mogelijk maakt om originele en waardevolle werken te creëren.

Al sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog is de bevrijding van de artistieke expressie op het doek een van de constanten binnen de abstracte stromingen, zowel in Europa als in de VS, of het nu gaat om informele kunst of om abstract expressionisme. Vaak zochten deze kunststromingen hun inspiratie in de vloeiende lijnen van de Chinese kalligrafie en de meditatieve staten van het zenboeddhisme.

Het werk *Homage to Calligraphy* (1981) maakt deel uit van de *Ribbon*-verzameling en is een prachtig voorbeeld van het picturale oeuvre van de Turkse kunstenaar **Burhan Doğançay (1929-2013)** in zijn meest gestileerde en elegante vorm. De grillige, gebogen lijnen lijken los te komen van het doek en hangen als linten aan een denkbeeldige muur, als opvallend voorbeeld van de trompe-l'oeil die ons doet denken aan de islamitische kalligrafie.

Doğançay koesterde een ware passie voor het bestuderen van posters die in grote steden op muren werden geplakt. Halverwege de jaren 1970 begon hij aan een uitgebreide fotodocumentaire onder de naam "Walls of the World". Met dit project sluit hij aan bij het werk van de Franse kunstenaar Jacques Villeglé, die in het begin van de jaren 1950 een pionier was binnen de straatkunst en een uitzonderlijke collectie décollagewerken met gescheurde stukjes poster voortbracht. Hierbij wordt aan de lagen posters en stukken papier op muren op straat en in metrostations in grote steden een esthetische waarde toegekend.

Terwijl in het werk van Doğançay sprake is van een gesimuleerd en kalligrafisch versnijden van het doek, versnijdt **Felix Droese (geb. 1950)** het doek daadwerkelijk in zijn werk uit 1986,

Das Sichtbare des Unsichtbaren (Het zichtbare van het onzichtbare). Deze titel toont hoe onze denkbeelden en overtuigingen (het onzichtbare) onvermijdelijk onze materiële werkelijkheid (het zichtbare) beïnvloeden.

Voor Felix Droese gaan kunst en politiek activisme hand in hand. Een associatie die gedurende zijn hele carrière een uitdaging voor hem is gebleken. In 1970 schreef Droese zich in aan de kunstacademie van Düsseldorf waar hij studeerde bij Joseph Beuys. Droese was actief in antioorlogs-, anti-imperialistische en milieubewegingen en deed zijn vervangende maatschappelijke dienstplicht in een psychiatrische instelling. Droeses carrière kreeg vorm door demonstraties, een gevangenisstraf, journalistieke en andere associatieve samenwerkingen, verkiezingen en verschillende andere politieke ondernemingen.

De creatie en codificatie van een eigen autonome en persoonlijke taal waar veel vooraanstaande hedendaagse kunstenaars naar streven, is tevens een belangrijk element in het werk van **A. R. Penck (1939-2017)**. Hij werd geboren als Ralf Winkler in het Duitse Dresden en nam in 1968 zijn pseudoniem "A. R. Penck" aan, naar de geoloog Albrecht Penck.

In de jaren 1960 ontwikkelde Penck een figuratieve esthetiek van stokfiguren en uniforme tekens en symbolen die doen denken aan prehistorische tekeningen. (...) Zijn esthetiek ontwikkelde zich verder tot het begin van de jaren 1970, in het toenmalige Oost-Berlijn in de Duitse Democratische Republiek (DDR). Onder de repressieve communistische regering werden Penck en zijn collega's in de gaten gehouden door de geheime politie (Stasi) vanwege het avant-gardistische karakter en de politieke inhoud van hun werk⁷.

Penck ontwierp een soort cryptische, primitieve code die bedoeld was om elke vorm van censuur of controle te omzeilen. Hij ondertekende zijn werk met verschillende pseudoniemen, wat het makkelijker maakte om zijn schilderijen uit de Duitse Democratische Republiek te exporteren. In 1980 verhuisde Penck naar West-Duitsland en raakte hij bevriend met neo-expressionistische schilders als Markus Lüpertz en Jörg Immendorff⁸.

Emilio Vedova (1919-2006) van het werk ***Bianco e Nero (1964)*** is een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het abstractionisme in het Italië van de 20e eeuw. Hij steunde het concept van kunst als revolutionair en politiek instrument. Vedova sloot zich in 1942 aan bij de antifascistische groep Corrente en ondertekende in 1946 samen met anderen in Milaan het manifest "Oltre Guernica". De groep "Corrente" schaarde zich achter de Guernica van Picasso als symbool voor de strijd tegen barbarij en tirannie en als uitdrukking van een esthetiek die dit mogelijk maakt⁹. De groep had geen vast programma, maar haar leden waren vastberaden om de "moderne" kunst te verdedigen op een ogenblik dat de campagne van de nazi's tegen ontaarde kunst zich naar Italië uitbreidde. De schilderijen van Vedova uit de jaren 1950 en 1960 weerspiegelen zijn gevoeligheid voor de politieke ontwikkelingen van die tijd, zoals de revolutionaire protesten van 1968 in heel Europa. Bianco e Nero illustreert Vedova's toevlucht tot abstractie als middel om zijn politieke voorkeur en verlangens over te brengen¹⁰.

De jonge artiesten onder leiding van **Elena Poljuha** maakten een reeks van vier acrylschilderijen onder de titel ***Tura Kultura (2024)***. Ze kozen voor een directe, bijna fysieke benadering van het schilderen en werkten gehurkt over een doek dat plat op de vloer van de studio werd gelegd. Deze methode, die een bijzonder directe en intieme interactie tussen de kunstenaar en het doek met zich meebrengt, lijkt op de actionpainting van Jackson Pollock.

Het resultaat is een levendig, plastisch en spontaan beeld dat doet denken aan de gewelddadigheid en nervositeit die kenmerkend zijn voor het werk van **Adolf Frohner (1934-2007)**. In ***Odysseus auf der Suche (1997)*** reduceerde Frohner het menselijk lichaam tot een wazig silhouet van roodachtige, losse lijnen en grove, gefragmenteerde penseelstreken, alsof op het doek een uiteengereten lichaam was gestempeld. Deze vormeloze figuur, die het hele schilderij in beslag neemt, symboliseert de affiniteit van Frohner voor de agressieve performances van de Weense activisten in de jaren 1960, een vorm van esthetiek die nog steeds zichtbaar is in dit schilderij uit de late jaren 1990.

Ook de Deense schilder **Claus Carstensen (geb. 1957)** is vertrouwd met deze beeldende taal van het expressionisme, waarmee de ruwste en meest dramatische aspecten van de werkelijkheid niet alleen worden blootgelegd, maar ook op de voorgrond worden geplaatst. ***El Arba (1989)*** is een duidelijk voorbeeld van het sterke historische en politieke bewustzijn van Carstensen. Door de felle kleuren die hij gebruikt en de vaak gewelddadige en onaangename onderwerpen waarvoor hij graag kiest, daagt de kunstenaar de kijker openlijk uit. Dit blijkt duidelijk uit het onderwerp dat hij behandelt met “Souk El Arba”, een verlaten militair vliegveld uit de Tweede Wereldoorlog in Tunesië¹¹.

Critici die het werk van Carstensen hebben bestudeerd, gaven het volgende commentaar:

Claus (Carstensen) is geen donkere schilder in de klassieke zin van het woord. Hij schildert onderwerpen die niemand belicht wil zien. (...) Zijn werk gaat over krachtige, controversiële kwesties zoals vrije meningsuiting, totalitarisme, intimiteit en naaktheid. Zowel de onderwerpen als de stijl van Claus Carstensen zorgen ervoor dat we niet ontkomen aan zijn onophoudelijke kritiek op controle-instanties, absolutistische systemen, rigide categorieën en conventioneel denken¹².

Het bewust ruwe en rudimentaire gebruik van materialen is een essentieel kenmerk van het autoreferentiële werk ***Composizione (1992)*** van **Jannis Kounellis (1936-2017)**. Een jutezak en stukken steenkool bedekken gedeeltelijk een foto van zijn installatie bestaande uit twaalf levende paarden die hij in 1969 tentoonstelde in de galerie L'Attico in Rome. Deze installatie was een symbolische mijlpaal in de carrière van een van de sleutelfiguren van de kunststroming “Arte Povera”.

Hoewel er heel andere beelden worden gebruikt, hebben de figuratieve werken op papier ***Black Magic (1981)*** van **Pat Andrea (geb. 1942)** en ***Man with ball – beach picture (1981)*** van **Georg Baselitz (geb. 1938)** een provocerend en excentriek karakter dat vergelijkbaar is met de werken van Kounellis. Met zijn

fijne en gedetailleerde tekening schetst Andrea op levendige wijze een scène tegen een sombere, dromerige achtergrond. Terugkerende thema's in het werk van de kunstenaar zijn angst, verlangen, macht, wreedheid en erotiek. In het schilderij van Baselitz met soepele lijnen en aquarelkleuren vinden we een van zijn karakteristieke omgekeerde figuren terug. 1969 betekende een radicaal keerpunt voor Baselitz, toen hij besloot zijn onderwerpen ondersteboven te schilderen en weer te geven. Dit “omgekeerde” schilderij getuigt van zijn behoefte om onverstoord zijn eigen weg te gaan, een soort ongebondenheid die al was gebleken uit het pamflet “Pandämonisches Manifest” (1961-1962) dat hij samen met Eugen Schönebeck had geschreven¹³.

De vrijheid van expressie en de artistieke vrijheid die we vandaag de dag in Europa als normaal en fundamenteel beschouwen, namelijk de vrijheid van lichamelijke en mondelinge expressie, de vrijheid van denken, de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van beweging, vormen stuk voor stuk de centrale motieven van de activismewerken die in dit deel zijn gegroepeerd.

Democratic Body (2024) van **Leander Kämpf** en **Sam Alekksandra** is een videoperformance waarin Kämpf een dans uitvoert terwijl Alekksandra een gedicht voordraagt. De dans is gebaseerd op formele elementen die het resultaat waren van democratisch overleg. Deelnemers aan een online-enquête hadden op basis van bepaalde criteria en kenmerken (zoals de meest gebruikte lichaamsdelen, ritme, richting enz.) de structuur van de dans bepaald.

De ***Poetry Slam in de Tuin van de burgers (2024)*** bracht verschillende Europese dichters samen om hun werk te delen en vrijuit gedachten en indrukken uit te wisselen over de huidige situatie van de EU.

De immersieve installatie van **Bozhana Slavkova** met als titel ***Form of Freedom (2024)***, werd opgevat als een uitkristallisering van het vrije verkeer in de EU. Het is een subtiele en vederlichte metafoor voor de mogelijkheid om vrij te bewegen binnen de EU, een voorrecht dat voor vele generaties Europeanen in het verleden ondenkbaar was.

EMILIO VEDOVA (1919–2006)

Bianco e nero, 1964

Acryl op papier, gelegd op doek

42 x 59 cm

Gesigineerd en gedateerd (rechtsonder)

Aankoop

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

A. R. PENCK (1939–2017)

Zonder titel, 1966

Aquarelverf op papier

35 x 47 cm

Gekocht via de Galerie Rudolf Zwirner (Keulen) in 1983

Collectie hedendaagse kunst van het Europees
Parlement

BURHAN DOĞANÇAY (1929–2013)

Homage to Calligraphy, 1981

Acrylverf op doek; 152 x 152 cm

Gesigineerd en gedateerd (rechtsonder)

Geschonken door de kunstenaar in 2003

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

Pat ANDREA (*1942)

Black Magic, 1981

Gouache, krijt en aquarelverfChange; 100 x 120 cm

Gesigneerd, met titel en gedateerd (rechtsonder)

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

GEORG BASELITZ (*1938)

Man with ball - beach picture, 1981

Aquarelverf en potlood op papier; 61 x 42 cm

Gesigneerd en gedateerd (rechtsonder)

Gekocht via galerie Michael Werner (Keulen) in 1983

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

CLAUS CARSTENSEN (*1957)

El Arba, 1989

Olieverf op doek

200 x 170 cm

Gekocht via galerie Sophia Ungers (Keulen) in 1990

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

ADOLF FROHNER (1934–2007)

Odysseus auf der suche, 1997

Olieverf op doek; 134 x 104 cm

Gesigneerd en gedateerd (rechtsonder)

Aangekocht van de kunstenaar in 1999

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

JANNIS KOUNELLIS (1936–2017)

Composizione, 1992

Olieverf op doek; 225 x 215 cm

Aangekocht via de Galerie Fahnemann (Berlijn)
in 1990

Collectie hedendaagse kunst van het Europees
Parlement

FELIX DROESE (*1950)

Das sichtbare des unsichtbaren

[What is visible of the invisible], 1986

Editie 22/25

Lithografie, jute en antraciet doek, gemonteerd op een
lijst van zinkplaat; 66 x 46 x 8 cm

Gekocht via de Galleria dell'Oca (Rome) in 1993

LEANDER KAMPF & SAM ALEKKSANDRA

Democratic Body, 2024

Video UHD 3840x2160p / 16:9 / 15:15 min

Een poëtische dansperformance van dichter Sam Alekksandra en danser Leander Kämpf. De optredens zelf vonden plaats op 26 mei, 30 mei en 2 juni 2024. Vervolgens is daar een videoperformance van gemaakt, waarbij Leander Kämpf op het scherm te zien is en het gedicht van Sam Alekksandra wordt voorgedragen.

“Let Your Move Be Resistance” is een multidisciplinair werk waarin het concept democratie wordt verkend en wordt onderzocht hoe stemmen een daad van verzet kan zijn. Leander Kämpf danst een choreografie die gebaseerd is op een online-enquête. Zijn doel was om mensen rechtstreeks bij het creatieve proces te betrekken om te zien hoe dit van invloed was op de choreografie.

Hij wordt begeleid door de dichter Sam Alekksandra, die een gedicht heeft geschreven namens alle mensen die niet het voorrecht hebben om te kunnen stemmen en namens alle mensen die zijn gesneuveld in de strijd voor democratie. Het lijkt misschien alsof stemmen weinig gewicht in de schaal legt, maar dit gedicht laat zien dat het wel degelijk een belangrijk recht is: elke uitgebrachte stem maakt een verschil.

De bewegingen sluiten aan bij de woorden en brengen de betekenis van de woorden in beeld. De choreografie maakt iets abstracts zoals verkiezingen en democratie tastbaarder. De performance en de tekst samen zijn bedoeld om mensen ertoe aan te zetten onze democratie te verdedigen.

Poetryslam in de tuin van de burgers

Poets for Democracy

Video-opnamen van 3 minuten van 6 gedichten – voornamelijk in de moedertaal van de dichter met vertaling naar het Engels

Democratie mag nooit als vanzelfsprekend beschouwd worden. De weg naar democratie is namelijk een uitdagend proces waarbij we voortdurend streven naar een nog betere toekomst en een inclusievere en gelijkere samenleving. Cultuur speelt hierbij een belangrijke rol. Het motto van de Europese Unie luidt “In verscheidenheid verenigd” en weerspiegelt hoe het cultureel diverse Europa verbonden is in het besef dat we gemeenschappelijk Europees erfgoed delen.

Democratie is voornamelijk gebaseerd op vrijheid van meningsuiting, vooral via kunst en cultuur. Als veelzijdig literair genre biedt poëzie de mogelijkheid om na te denken over het verleden, het heden en de toekomst van onze gedeelde Europese democratische waarden. Slampoetry is een vorm van poëtische expressie waarbij het publiek wordt betrokken bij de voordracht van de dichter.

Tijdens “Dichters voor Democratie” (Poets for Democracy), een evenement van het Europees Parlement, zullen slamdichters de vele voordelen van democratische samenlevingen belichten. Daarbij prijzen ze onder andere vrijheid van meningsuiting, verdraagzaamheid, solidariteit, saamhorigheid en een gemeenschappelijke toekomst voor Europa. Daarnaast waarschuwen ze ook voor problemen die onze democratische verworvenheden in gevaar kunnen brengen, zoals de ontwrichtende krachten van sociale media en artificiële intelligentie of de opkomst van een meer gepolariseerde en meer egocentrische maatschappij.

Het doel van deze poetryslam is om de verschillende stemmen van de democratie te laten horen en stil te staan bij de vraag waarom het belangrijk is om vrijuit te spreken, deel te nemen aan de participatieve democratie en deze te verdedigen.

Datum en tijdstip: Donderdag 30 mei 2024 – 18.00 - 20.30 uur

Plaats: Tuin van de burgers, Vautierstraat 62, 1050 Brussel

Moderator: Philip Meersman

Muziek:

Yassine Azaiez, keyboard

Abigaille Muca Vungu, zang

Slamdichters:

Dichters uit de EU-instellingen

Silvia Polidori, Europees Parlement – Italië

Ben Ray, Europese Commissie – Verenigd Koninkrijk

Alison Mooney, Europees Parlement – Ierland

Europese kampioenen

Dani Orviz, eerste Europees kampioen 2012 – Spanje

Péter Molnár, Europees kampioen 2018 – Hongarije

Lisette Ma Neza, runner-up en winnaar publieksprijs 2017 – België (nl)

Marie Darah, Europees kampioen 2021 – België (fr)

Elif Duygu, Oostenrijks kampioen 2022 – Oostenrijk

Joonas Veelmaa, Europees kampioen 2023 – Estland

BOZHANA SLAVKOVA

Form of Freedom

09.05.2024 – 09.06.2024

Foto's van de immersieve kunstinstallatie

Visdraad, metaaldraad, metalen ring, bevestigingsbandjes, papier, ducktape, hout, metaal, kunststof, gummies, textiel
250 x 150 x 150 cm; geschatte afmetingen

© Tendo Petkov and Kremena Valtva

© Tendo Petkov and Kremena Valtva

© Tendo Petkov and Kremena Valtva

© Tendo Petkov and Kremena Valtva

"Form of Freedom" is een immersieve kunstinstallatie, een 3D-collage van voorwerpen die zijn opgehangen aan transparante koorden die op hun beurt bevestigd zijn aan een metalen frame. De spullen, zoals gedroogde planten, landkaarten en een fietsslot, heb ik verzameld tijdens mijn vele reizen door 17 Europese landen.

Ik ben van de eerste Bulgaarse generatie die hun hele leven vrij heeft kunnen reizen. Voor eerdere generaties was die vrijheid tijdens het communistische regime beperkt. Met deze installatie wil ik aanzetten tot nadenken over het onderwerp vrijheid, met name keuzevrijheid, bewegingsvrijheid en vrijheid van meningsuiting, en de volgende vragen stellen: "Wie geeft ons deze vrijheden? Kunnen ze ons worden ontnomen? Hoe beschermen we ze?"

Het belangrijkste doel van "Form of freedom" is het publiek deelgenoot en onderdeel te maken van de creatie, en wel op twee manieren: zintuiglijke waarneming: het publiek kan tussen de voorwerpen doorlopen, ze vanuit verschillende invalshoeken bekijken, aanraken en eraan ruiken; eigen inbreng: mensen die naar de opening van de kunstinstallatie kwamen, werden verzocht om ook zelf voorwerpen mee te brengen. Zo kan kunst een collectieve creatie zijn en fungeren als vergaarbak van herinneringen."

ELENA POLJUHA

Tura Kultura, 2024

Acrylverf op doek (vier schilderijen)

elk 200 x 150 cm

Deze schilderijen werden gemaakt in het kader van een activistische workshop die tot doel had om de politiek dichterbij jongeren te brengen. Het hoogtepunt van elk evenement werd in deze kunstwerken vastgelegd.

Elk doek is het resultaat van een collectieve inspanning, waarbij elke groep heeft gewerkt aan het gemeenschappelijke doel om sporen na te laten. Deze sporen staan voor veranderingen die we kunnen doorvoeren om de problemen van onze tijd het hoofd te bieden.

HOOFDSTUK 1. Vrijheid van meningsuiting, vrijheid van gebaar en taal

Pedagogische samenvatting – de kunstenaars en het thema

Vrijheid van meningsuiting is een van de belangrijkste pijlers van de democratie. De voorgestelde kunstenaars benaderen vrijheid ieder op hun eigen manier – bij sommigen staat een strikt verlangen naar **onafhankelijkheid** centraal, anderen zien **kunst als een politiek of zelfs revolutionair instrument**. Voor weer anderen gaat het erom **het publiek direct te betrekken** bij het creatieve proces. Ze laten zien hoe we ons concreet kunnen inzetten voor de democratie en dat elke **stem** telt. Volgens sommige kunstenaars maakt rechtstreekse participatie mensen beter bewust van maatschappelijke en politieke kwesties en worden democratie en verkiezingen daardoor tastbaarder. Vooral jongeren moeten daarbij worden betrokken.

Concrete en terugkerende **thema's** die de kunstenaars aan de orde stellen, zijn bijvoorbeeld:

- vrijheid, keuzevrijheid, bewegingsvrijheid en vrije meningsuiting, mediavrijheid, academische vrijheid, vrijheid van kunsten en wetenschappen;
- angst, verlangen, macht en wreedheid;
- anti-imperialistische, vredes- en milieubewegingen.

Het **tijdvak** dat de kunstenaars in de tentoonstelling behandelen, loopt van de antifascistische protesten en de naoorlogse periode tot aan hun persoonlijke levenservaringen en de maatschappelijke en politieke uitdagingen van vandaag.

Inzoomen en creëren

Aan de hand van de voorstellen van de kunstenaars zijn er verschillende manieren om het thema van dit hoofdstuk te benaderen. Het doel is de aandacht te vestigen op de sociaal-politieke uitdagingen in de context van historische ontwikkelingen. Inzicht in de verbanden tussen kunst, media en politiek moet duidelijk maken welke verantwoordelijkheden zowel de media als beleidsmakers hebben om onze vrijheid te beschermen.

De leerlingen moeten samenwerken in groepjes zodat zij democratische beginselen die kenmerkend zijn voor democratische samenlevingen (debat, verdraagzaamheid, meerderheid van stemmen, enz.) in de praktijk kunnen brengen. Elke groep presenteert haar creatieve resultaat aan de klas en licht haar redenering toe.

A. Historische benadering

Een vakoverschrijdende aanpak waarbij andere vakken (bv. geschiedenis) worden betrokken, verbreedt de horizon en biedt een diepgaander inzicht in de maatschappelijke en politieke context waarin de kunstenaars leefden en werkten.

De leerlingen vormen groepjes en kiezen elk een kunstenaar. Vervolgens verdiepen zij zich in de historische, maatschappelijke en politieke impact van het werk van de kunstenaar in kwestie. Mogelijke invalshoeken zijn bijvoorbeeld de verdediging van moderne kunst door de antifascistische beweging, de Arte Povera-beweging, de politieke situatie van kunstenaars voor en na de Berlijnse Muur enz.

De leerlingen kunnen:

- onderzoek doen naar de periode en de historische relevantie daarvan;
- zich verdiepen in de beweegredenen van de kunstenaars en de impact die hun werk heeft gehad en misschien nog steeds heeft;
- eigen creaties bedenken om het gekozen thema/de gekozen periode uit te beelden, bijvoorbeeld:
 - een collage van historische foto's en/of een verzameling kunstvoorwerpen;
 - een artistieke tijdlijn van de perioden die door de kunstenaars in dit hoofdstuk worden bestreken met beeldmateriaal van die tijd.

B. Eigentijdse benadering

Een alternatieve benadering is om recente artistieke ontwikkelingen als uitgangspunt te nemen en deze te koppelen aan de eigen omgeving en levenservaring van de leerling.

De Bulgaarse kunstenaar Bozhana Slavkova, die in deze tentoonstelling vertegenwoordigd is met haar werk *Form of Freedom*, stelt drie cruciale vragen die kunnen helpen om het debat op gang te brengen en die als leidraad kunnen dienen bij de behandeling van het onderwerp in kwestie:

1. Wie geeft ons deze vrijheden?
2. Kunnen ze ons worden ontnomen?
3. Hoe beschermen we ze?

a) De leerlingen kunnen:

- hun eigen definitie geven van het begrip vrijheid in de context van het thema;
- eigen ervaringen of voorbeelden uit hun omgeving delen die symbool staan voor de vrijheid van meningsuiting;
- een collage of poster maken die hun interpretatie van vrijheid weergeeft.

b) Een andere optie is de galerij van de winnaars van de Sacharovprijs te bekijken:

“De Sacharovprijs voor de vrijheid van denken [...] vormt een blijk van erkenning voor individuen, groepen en organisaties die een uitzonderlijke bijdrage hebben geleverd aan de vrijheid van denken.” <https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/nl/home>

Het in Frankrijk gevestigde **Verslaggevers zonder Grenzen** (Reporters Sans Frontières – RSF) heeft in 2005 de Sacharovprijs ontvangen. Deze internationale ngo zet zich in voor de vrijheid van informatie en van meningsuiting en steunt vervolgte journalisten wereldwijd.

<https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/nl/reporters-without-borders-2005-headquart/products-details/20200331CAN54189>

Vraag de leerlingen om:

- één maatschappelijk en/of politiek relevant onderwerp te kiezen dat in verschillende kranten, onlinepublicaties, tv- of radioprogramma's wordt belicht;
- te vergelijken hoe dit onderwerp in de verschillende media wordt gepresenteerd;
- eigen publicaties over het onderwerp uit te werken op basis van hun onderzoek;
- teksten over het onderwerp schrijven;
- afbeeldingen/foto's maken;
- posters maken en die eventueel ophangen.

Facultatief: Misschien kunnen zij contact opnemen met medewerkers van lokale media en zich verdiepen in hun werk. Het creatieve resultaat kan een korte video of een fotodagboek over hun onderzoek zijn.

2. ETHIEK EN POLITIEKE VRIJHEID, DEMOCRATIE EN STEMRECHT

In het Verdrag betreffende de Europese Unie is de volgende bepaling vastgelegd: “Iedere burger heeft het recht aan het democratisch bestel van de Unie deel te nemen. De besluitvorming vindt plaats op een zo open mogelijke wijze, en zo dicht bij de burgers als mogelijk is.¹⁴” Transparantie en ethiek zijn kwesties die nauw verband houden met de uitoefening van de politieke vrijheid en het stemrecht. Het Parlement heeft in dit verband verschillende initiatieven ondernomen, zoals de gedragscode voor de leden, het transparantieregister en de website van het openbaar register van het Europees Parlement¹⁵.

Met haar *Rethink with the Communities of Malmö* (1 juni 2024) maakt activiste **Sára Bányai** op een ludieke manier duidelijk dat ethische principes en verantwoordelijkheidszin van essentieel belang zijn bij de uitoefening van politieke vrijheid. Bányai heeft een kaartspel met instructies ontworpen waarbij mensen ertoe aangezet worden om na te denken over een nieuwe benadering van het leven in een gemeenschap op een specifieke, bestaande plaats in Zweden.

Ze werpt hiermee de vraag op hoe stemrecht en participatierecht moeten worden uitgeoefend en wat het doel ervan is. Bij het spel en de regels ervan verwijst de term “communitief” naar de synergieën die tot stand komen tussen gemeenschapsgerichte projecten en gemeenschappen die initiatief durven te nemen.

In haar tweeluik *Untitled* (1990) gebruikt **Berit Heggenhougen-Jensen** het groene vilt van een casinotafel om ethische en morele vragen te stellen over beslissingen die worden genomen bij een spel waarbij geld en andere middelen van eigenaar wisselen. De tafel als object krijgt bijzondere aandacht in het werk van verschillende geselecteerde artiesten (Bányai, Almeida). In *Hygge* (2024) van **Rosina Lui** staat een speciaal soort tafel centraal. De lage tafel is meer dan louter een object en een plek om een koffiekopje neer te zetten. Dit voorwerp belichaamt historische, sociale en politieke waarden die Lui als volgt definieert:

De term “hygge”, die overal erg in trek is en voor het eerst in de Deense schrijftaal voorkwam in de 19e eeuw, staat voor een knusse en gezellige sfeer van welbehagen. Het gaat niet alleen om een individuele gemoedstoestand, maar ook om een alledaagse ervaring van saamhorigheid, veiligheid, gelijkheid, sociale en persoonlijke harmonie. Hygge stoelt op een sterke en duurzame politieke structuur waarin de rechten en vrijheden van het individu op het vlak van culturele, sociale en politieke participatie worden bevorderd. Dit kunstwerk, dat functioneel gezien een lage koffietafel voorstelt, vat de essentie van een open, democratische, coöperatieve samenleving in één beeld samen.

Het werk van **Jannis Psychopaidis (geb. 1945)** uit de late jaren 1960 laat een ander perspectief zien dan bovengenoemde werken. Psychopaidis legt zich voornamelijk toe op het thema van machtsmisbruik waarmee geprobeerd wordt de vrijheid van de burger in te perken, en verwijst daarmee naar de politieke situatie in het Griekenland van toen¹⁶. In ***Portrait de Lorca (1968)*** dat een bijtend documentair karakter heeft, worden personages afgebeeld die belangrijke functies lijken te bekleden in de politieke hiërarchie. De lelijkheid van de gezichten wordt nog sterker benadrukt in “The saviors” (1968)¹⁷, een ander werk van Psychopaidis uit dezelfde periode.

De schilderijen van Psychopaidis sluiten aan bij de visuele codes van andere kunstenaars en groepen uit die tijd, zoals de Spaanse “Equipo Crónica” en “Equipo Realidad”, twee collectieven die op grote schaal gebruik hebben gemaakt van beelden uit kranten, films en de kunstgeschiedenis om commentaar te leveren op de sociale en politieke realiteit. Kunstcritici en historici hebben het als volgt omschreven:

In het werk waarmee Jannis Psychopaidis na 1964 uitdrukking gaf aan zijn politieke agenda in de zwart-witstijl die door kranten wordt gehanteerd en volgens de principes van het foto-essay, verwijst hij soms rechtstreeks naar leden van de politieke en sociale elite. De kille fotografische esthetiek stelde Psychopaidis in staat om de sombere en harde realiteit van die tijd objectief en sober vast te leggen¹⁸.

In zijn fotografische tweeluik ***Zonder titel (Zwerm vliegen / Gat in de grond) (1990)*** plaatst **Paul Graham (geb. 1956)** een close-up van een gat in de grond tegenover een foto van een zwerm vliegen die van onderaf is genomen. In een commentaar uit 1992 in de catalogus met aangekochte werken uit het Verenigd Koninkrijk, wordt uitgelegd dat de twee foto's in dit werk ons herinneren aan de materiële sporen die de Berlijnse Muur in de stad achterliet, als instrument van onderdrukking en scheiding van mensen die met elkaar verbonden waren:

Voor het tweeluik richt Paul Graham zijn fototoestel op de plaats waar ooit de Berlijnse Muur stond en herinnert hij ons subtiel aan recente historische gebeurtenissen. Op het rechterpaneel valt onze blik meteen op het gat dat door de vroegere politieke grens werd achtergelaten, terwijl we links naar boven kijken in de richting van een zwerm vliegen, die als kleine Valkyriën in de verte verdwijnen en een onheilspellende voorbode vormen van politieke onenigheid¹⁹.

Het hierboven beschreven schilderij van Psychopaidis kan worden vergeleken met een ander kunstwerk dat ook uit meerdere portretten bestaat maar anders is gearrangeerd: ***Changemakers (2024)*** van de Bulgaarse fotografe en artieste **Iliyana Grigorova**. De hoofdrolspelers van dit caleidoscopische, collectieve portret zijn de activisten en artiesten die Grigorova heeft ontmoet toen ze deelnam aan het “Pop the vote!”-project waarnaar in de inleiding werd verwezen.

In haar werk drukt Grigorova haar oprechte bewondering uit voor deze mensen. Ze maakt hiervoor gebruik van cyanotypie, een oude fotografische techniek uit de 19e eeuw, waardoor een typisch monochrome, blauwachtige inkleuring ontstaat. Met de keuze voor een techniek die tegenwoordig nog maar zelden wordt gebruikt, lijkt ze de nadruk te willen leggen op het enthousiasme, de moed en de dynamische kracht van elk individu. Deze kwaliteiten vinden we ook terug in de werken ***Disco Voting Booth (2024)*** van **Le Bruit qui Court** en ***ARKoPOLL: the party! (2024)*** van **Fjorida Cenaj (Cultterra Team)**. De drijvende gedachte achter deze werken is het idee dat democratie een feest en een beleving is waaraan iedereen kan deelnemen.

JANNIS PSHYCHOPEDIS (*1945)

Portrait de Lorca, 1968

Olieverf op doek (9 delen); 72 × 96 cm

Gesigneerd, gedateerd en getiteld (op de achterzijde)

Aangekocht van de kunstenaar in 1991

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

PAUL GRAHAM (*1956)

Zonder titel (Zwerm vliegen / Gat in de grond), 1990

Foto's op aluminium, 2 panelen

elk 152 × 114 cm

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

BERIT HEGGENHOUGEN-JENSEN (*1956)

Zonder titel, 1990

Olieverf op doek elk; 141 × 96 cm

Aangekocht van de kunstenaar in 1990

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

ILIYANA GRIGOROVA

Changemakers, 2024

Cyanotype

27 voorwerpen in A4 lijst (elk 29,7 × 21 cm): 26 portretten en één spiegel

“Keuze? Op een kruispunt slaan we een nieuwe richting in die ons leven bepaalt. We zijn een projectie, een weerspiegeling van onze eigen beslissingen, die onderhevig zijn aan constante veranderingen. In de portretten zien we welke keuzes er al zijn gemaakt en anticiperen we op keuzes in de toekomst. We observeren en begrijpen het spel van beslissingen en veranderingen waardoor elke keuze wordt beïnvloed. Portretten staan voor verandering, de toekomst en de keuzes die we maken. Je ogen verraden je keuzes.

Ik heb me laten inspireren door een verblijf van één week in Brussel, waar ik samen met 43 andere kunstenaars uit verschillende landen discussies heb gevoerd over de EU, haar rol in ons leven en de komende verkiezingen voor het Europees Parlement. De 27 portretten vertegenwoordigen het aantal lidstaten van de EU. De spiegel tussen de portretten nodigt de kijker uit om een van de “changemakers” te worden.

De portretten zijn gemaakt met behulp van het fotografische procedé cyanotypie: een techniek die al in 1842 werd ontwikkeld. Eerst werd die techniek gehanteerd om architectuurtekeningen te kopiëren. Het eerste fotoboek (botanisch werk van Anna Atkins) werd met deze

techniek gedrukt. De emulsie die ijzerzouten bevat, wordt op het papier aangebracht en wordt zodoende lichtgevoelig. Een negatief wordt op het doordrenkte oppervlak geplaatst dat gedurende enkele minuten aan de zon wordt blootgesteld. Chemische stoffen worden alleen beïnvloed door uv-stralen in het zonnespectrum. Om het blootstellingsproces te stoppen en het beeld vast te leggen, wordt het blad papier in water gedompeld. De zuurstof in het water gaat een reactie aan met de ijzerdeeltjes in de emulsie en vervolgens ontstaat er een blauwe kleur als nevenreactie van het chemische proces. Cyanotypie is een ecologisch verantwoord fotografisch procedé. Het beeld ondergaat een aantal veranderingen om te komen tot zijn “definitieve” vorm. Sommige afbeeldingen op de muur zijn gekleurd met kurkuma en koffie.”

Aantekeningen

Afmeting: A4

“Dit zijn de aantekeningen die ik heb gemaakt tijdens het maken van de portretten. Ze bevatten de namen van de “changemakers” en hun beroep, gedachten, experimenten en inspiratie van andere kunstenaars. Het is een zeer interessant en persoonlijk document geworden.”

Le Bruit qui Court

Disco Voting Booth, 2024

Een echt stemhokje, maar dan in een discoversie

Video's van de eerste en tweede fase

“Van een echt stemhokje creëerden we een discoversie. We zetten het hokje vervolgens in de openbare ruimte en maakten er een animatie bij. Het idee is om mensen net als bij de Europese verkiezingen te laten stemmen, maar dan voor een afspeellijst voor muziek. Met hun stem hebben zij de macht om de toon te zetten en te bepalen welke artiest er wordt gedraaid. De animatievideo bevat ook informatie over de Europese verkiezingen, stemmen en andere belangrijke onderwerpen. We hebben drie belangrijke evenementen georganiseerd om in gesprek te gaan met potentiële jonge kiezers.”

FJORIDA CENAJ (CULTTERRA TEAM)

ARKoPOLL: the party!, 2024

Poster en foto's van het evenement. Video 3:03 min

Er kan gestemd worden om onze behoeften voor ARKOPOLIS in kaart te brengen.

Een lokaal evenement: een feestje! Een bijzondere belevenis in de openbare ruimte van Elefsina, bij ARKOPOLIS. Een verbintenis om op een leuke manier meer te weten te komen over de rechten in de openbare ruimte. Wij nodigen de gemeenschap van Thriasion Pedion, die betrokken is bij ARKOPOLIS – en veel meer – uit om te dansen op de maat van de door het lokale DJ-duo Arvanite Pistols geselecteerde Eurodance-muziek.

Het belangrijkste is dat de deelnemers de gelegenheid krijgen om hun mening, indrukken en suggesties over de initiatieven van ARKOPOLIS nu en in de toekomst kenbaar te maken. Helaas kon het evenement om technische redenen bij ARKOPOLIS niet plaatsvinden, dus werd uitgeweken naar de thuisbasis van het Cultterra-team in een oud treinstation. Tijdens het feestje werden drie ruimtes van het oude station op een andere manier gebruikt. Mensen van alle leeftijden waren welkom en ze beleefden een unieke ervaring waarbij plezier maken en het uitwisselen van ideeën centraal stond.

De eerste ruimte was de ingang van het station. Op het moment van de “stemming” werden de gasten uitgenodigd om een korte vragenlijst te beantwoorden over de openbare ruimte ARKOPOLIS: een onderdeel van het hedendaagse culturele erfgoed van de stad en een van de belangrijkste projecten op het gebied van materieel erfgoed van Elefsina, Culturele Hoofdstad 2023.

Ter gelegenheid van ARKOPOLIS en het besluit van het Europees Parlement over het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed is er een dialoog opgezet over de rol van Europa en het belang van de deelname van jongeren aan de Europese verkiezingen op 9 juni 2024.

De tweede ruimte waar de gasten heen werden geloodst, was een donkere ruimte in het station, waar de video van het TimeCircus-collectief uit België werd vertoond, met daarin momentopnamen van hun creatieve verblijf van acht maanden in Elefsina, waarbij zij de voormalige verlaten ruimte ARKOPOLIS hebben omgetoverd tot een culturele ontmoetingsplek.

De derde en laatste plaats die de gasten aandeden vanuit de tweede zaal was de achtertuin van het oude spoorwegstation. Hier vond het eigenlijke feestje plaats, waarbij het DJ-duo Arvanite Pistols het publiek met opzweepende ritmes tot dansen aanzette.

Dit was een samenwerking tussen Cultterra en Voices of Elefsina, het radiostation van de stad. Op de dag zelf zond Takis Bolovinos zijn show “Multi Culti” live uit vanaf het feestje om de luisteraars van de sfeer van het evenement te laten proeven. Het Cultterra-team beschreef wat er allemaal gebeurde tijdens het evenement in het station: “ARKoPOLL: the party!”, het belang van de openbare ruimte en informatie over de Europese verkiezingen van 9 juni.

https://www.instagram.com/cult_terra/

<https://www.facebook.com/cultterrateam>.

SARA BANYAI

Rethink with the Communitives of Malmö (01.06.2024)

Boek: 100 blz. A5; spel kaarten en een tafel

“We willen allemaal ergens deel van uitmaken. Van een vriendengroep, een vertrouwd gezelschap, van de aanzet tot veranderingen. Laten we nu deel gaan uitmaken van een gesprek.

“Rethink” is een stap op weg naar samenwerking en een actief netwerk van diverse culturele, sociale en civiele communitieven* in Malmö. Voor dit project hebben we 35 lokale gemeenschappen en initiatieven samengebracht die samenkomen in een ludiek, maar leerzaam spel. Mensen kunnen het spel gebruiken als manier om Malmö te leren kennen, nieuwe verbindingen te zoeken en ideeën uit te werken die de toekomst kunnen veranderen.

Als je “Rethink” speelt, kun je met innovatieve oplossingen op de proppen komen. Het spel bestaat uit tien kaarten waarmee de spelers verschillende sociale problemen kunnen proberen op te lossen door de werkzaamheden van de communitieven in het spel te combineren.

Misschien kan een creatieve samenwerking tussen een door vrijwilligers geleid Repair Café en een kleinschalig theatergezelschap buitensporige voedselverspilling in de stad tegengaan. Hoe? Dat moet je zelf maar uitzoeken!

Op 1 juni organiseerden we een “communitief festival” om het project onder de aandacht te brengen en mensen bewust te maken van de manier waarop burgers hun gemeenschap kunnen beschermen door hun stemrecht uit te oefenen. We aten veganistische viskoekjes terwijl we dansten op djembéklanken en poseerden voor alternatieve portretten.

*Communitief: een term die we hebben verzonnen en waarmee de samenwerking wordt beschreven tussen gemeenschapsgerichte initiatieven en gemeenschappen die een initiatief durven te nemen.”

ROSINA LUI

Hygge, 2024

vintage houten koffietafel geveerd met acryl

41 x 74 x 74 cm

“Wat hebben we nodig om “hygge” te creëren? De term “hygge”, die overal erg in trek is en voor het eerst in de Deense schrijftaal voorkwam in de 19e eeuw, staat voor een knusse en gezellige sfeer van welbehagen. Het gaat niet alleen om een individuele gemoedstoestand, maar ook om een alledaagse ervaring van saamhorigheid, veiligheid, gelijkheid, sociale en persoonlijke harmonie. Hygge stoelt op een sterke en duurzame politieke structuur waarin de rechten en vrijheden van het individu op het vlak van culturele, sociale en politieke participatie worden bevorderd.

Dit kunstwerk, dat functioneel gezien een lage koffietafel voorstelt, vat de essentie van een open, democratische, coöperatieve samenleving in één beeld samen. De koffietafel is in de loop van de geschiedenis altijd relevant gebleven, aangezien het ontwerp ervan voortdurend tegemoetkomt aan de veranderende behoeften van verschillende gebruikers. De koffietafel, die zowel in koffiehuisen als in woonhuizen aanwezig is, kan dus onderdeel zijn van een privéruimte of van een gedeelde ruimte. Deze bredere, lagere versie ontstond in de periode na de oorlog en werd een steeds praktischer meubelstuk in huiskamers, aangezien er niet alleen plaats was voor koffie, maar ook voor boeken, vazen en andere spulletjes. Na de uitvinding van de televisie in de jaren 1950 werden koffietafels verder verlaagd, zodat ze het zicht op de tv niet zouden ontnemen, zelfs niet als er spullen op stonden.

Op de koffietafel is er plaats voor allerlei spullen, aangezien het gewicht van het tafelblad eerlijk wordt verdeeld over de poten. Net als een koffietafel dreigt een samenleving in te storten als er niet voor alle gemeenschappen gelijke voorwaarden gelden. In het licht van de verkiezingen voor het Europees Parlement zijn we getuige geweest van toenemende polarisatie als gevolg van sensatiebeluste berichtgeving en overmatige media-aandacht voor bepaalde demografische ontwikkelingen die in een kwaad daglicht werden gesteld. Dergelijk verdeeldheid zaaiend beleid heeft geen oog voor de menselijkheid en de economie op de lange termijn en belemmert de toegankelijkheid en openheid van middelen, financiering en cultuur. Hoe kunnen we de variatie en levendigheid in stand houden waarvan iedereen profiteert?

Diverse, inclusieve en eerlijke praktijken zijn cruciaal om de sterke punten van een open en democratische samenleving te behouden. Elk voorwerp en ritueel – van de verse tulpen die worden gekocht op de zaterdagmarkt tot de Delfts blauwe vaas waar ze in staan – bestaat alleen bij de gratie van zijn vele verschijningsvormen en kruisbestuiving.”

HOOFDSTUK 2. Ethiek en politieke vrijheid, democratie en stemrecht

Pedagogische samenvatting – de kunstenaars en het thema

“**Keuze?** Op een kruispunt slaan we een nieuwe richting in die ons leven bepaalt. We zijn een projectie, een weerspiegeling van **onze eigen beslissingen en de belichaming van de veranderingen die we constant ondergaan.**” Met dit citaat belicht kunstenaar Iliyana Grigorova een essentieel onderdeel van democratische samenlevingen: onze keuzevrijheid. In een politieke context wordt hiermee verwezen naar het stemrecht.

Een andere kunstenaar, Rosina Lui, vestigt de aandacht op enkele gevaren die inherent zijn aan vrije verkiezingen, zoals we zagen tijdens de laatste Europese verkiezingen: “we waren getuige van **toenemende polarisering**, gevoed door **sensatieverhalen** en **de focus in de media op bepaalde bevolkingsgroepen, die tot zondebok worden gemaakt**”. “**Divers, inclusief en eerlijk beleid is echter heel belangrijk om de huidige sterke punten van een open en democratische samenleving te kunnen behouden.**”

In dit hoofdstuk confronteren de kunstenaars ons visueel met de gevolgen van **machtsmisbruik** door de daaruit voortvloeiende **lelijkheid** en de **overgebleven sporen van onderdrukking en verdeeldheid** door middel van verschillende stijlen en technieken te tonen. Aan de andere kant laten ze ons ook zien **hoe burgers onze open, democratische en coöperatieve samenleving** kunnen beschermen, en hoe we **onze vrijheid en democratie kunnen waarborgen**. Sommigen creëren **visuele getuigenissen** in de vorm van een foto-essay, anderen creëren **initiatieven** en instrumenten om hun eigen meningen en voorstellen voor het heden en de toekomst te uiten. Het **opbouwen van gemeenschappen en netwerken** van gelijkgestemden om ons deel te laten uitmaken van een gemeenschappelijk geheel is een menselijke basisbehoefte. Het geeft ons een gevoel van **eenheid, gelijkheid en veiligheid**.

Inzoomen en creëren

Iliyana Grigorova stelt een pedagogische benadering voor met het concept van een “onderzoekslogboek”. Het boek kan het kader vormen waarin leerlingen hun verschillende projecten samenbrengen. Als alternatief kunnen leerlingen posters maken waarop ze afbeeldingen en tekst combineren.

Het doel is om inzicht te krijgen in de impact van het uitbrengen van onze stem en de verantwoordelijkheid die we op ons nemen wanneer we gebruikmaken van het stemrecht, aangezien deze vrijheid de democratie ook in gevaar kan brengen en kan leiden tot het verlies van diezelfde vrijheid.

De klas moet in groepen worden verdeeld. Elke groep maakt een fotocollage gebaseerd op het voorbeeld van het kunstwerk “Portrait de Lorca” van Jannis Psychopedis.

Vraag de leerlingen om:

- in kranten, tijdschriften en ander drukwerk, evenals online publicaties, op zoek te gaan naar foto's van politieke besluitvormers of mensen die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van sociaal beleid (auteurs, journalisten, activisten, enz.);
- foto's te zoeken die het karakter van de persoon onthullen;
- een fotocollage te maken met foto's van politieke figuren die een positieve maatschappelijke impact hebben gehad, met verwijzing naar de titel van de tentoonstelling: Changemakers;
- een kort portfolio samen te stellen over elke persoon die ze hebben gekozen en waar die persoon voor staat;
- hun wensen en hoop voor hun toekomst in de EU onder woorden te brengen.

In de fotocollages kunnen lokale, regionale, nationale of internationale politici of personen die veranderingen teweegbrengen aan bod komen. Het is belangrijk dat leerlingen zich met hen kunnen identificeren en zich betrokken voelen bij het project.

Aan het einde presenteert elke groep hun "persoonlijke" verzamelingen aan de klas en lichten ze hun keuzes toe.

Techniek:

Een gemakkelijke en doeltreffende techniek om de algemene uitdrukking van de gekozen personen te benadrukken is cyanotypie, een techniek die ook door de kunstenaar wordt gebruikt.

Dit is hoe het ongeveer werkt:

De leerlingen:

- zoeken naar foto's van de personen die ze gekozen hebben in tijdschriften, kranten of publicaties op internet;
- knippen de geselecteerde foto's uit;
- bereiden negatieven van de foto's voor;
- kopiëren ze op transparant papier;
- plaatsen het transparante papier op speciaal behandeld aquarelpapier (behandeld met een cyanotypie-oplossing)
- bedekken de foto met een glasplaat om haar vast te zetten;
- stellen de foto bloot aan zonlicht of ultraviolet licht – de belichtingstijd hangt af van de lichtbron;
- herhalen deze werkwijze met meerdere foto's en plaatsen ze in hun logboek;
- plaatsen de foto naast het portfolio van de persoon in kwestie.

Er bestaat een groot aantal tutorials waarin wordt uitgelegd hoe je deze techniek op een eenvoudige manier kunt toepassen, maar ook hoe je speciale effecten kunt creëren:

<https://www.youtube.com/watch?v=iXNs3nIAo8Q>

<https://www.youtube.com/watch?v=2N3Yn8M7fUI>

cyanotypie met smartphonefoto's:

<https://www.youtube.com/watch?v=2zzUUrdezXo>

3. MIGRATIE: INTEGRATIE EN EUROPESE IDENTITEIT

De opvang van migranten en hun integratie in de samenleving moeten in het teken staan van waarden als solidariteit, gelijkheid en rechtvaardigheid. Dit is het doel van het actieplan 2021-2027 van de Commissie inzake integratie en inclusie dat in november 2020 werd gepubliceerd.

Het actieplan heeft tot doel inclusie voor iedereen te bevorderen, de belangrijke bijdrage van migranten aan de EU te erkennen en de obstakels weg te nemen die de participatie en inclusie van mensen met een migratieachtergrond, van nieuwkomers tot burgers, in de Europese samenleving kunnen belemmeren²⁰.

Bovendien wordt in de resolutie van het Parlement van 20 mei 2021 over nieuwe wegen voor legale arbeidsmigratie gesteld dat "de bestaande richtlijnen slechts een beperkt effect hebben gehad op het voorkomen van arbeidsuitbuiting en dat migrerende werknemers nog steeds te maken hebben met ongelijke behandeling en arbeidsuitbuiting" en wordt de Unie ertoe opgeroepen om "gezamenlijk actie te ondernemen om deze ongelijke behandeling en uitbuiting aan te pakken"²¹.

Mobiliteit en integratie zijn thema's die centraal staan in de foto- en videoproductie van de Bulgaarse kunstenares en filmmaakster **Borjana Ventzislavova**. Ventzislavova, die afwisselend in Wenen en Sofia woont, werkt interdisciplinair met film en video, installaties, fotografie, performatieve en mediakunst. ***Migration Standards* (2011)** gaat over de veranderingen die migranten graag zouden zien in het Europese migratiebeleid. De hoofdpersonages staan tegen de achtergrond van de belangrijkste bezienswaardigheden van Wenen, waaronder het stadhuis, de Hofburg, de Belvedere en paleis Schönbrunn²².

De kunstenares benadrukt:

Straatfotografie of puur documentaire fotografie is iets wat ik altijd heb willen vermijden. Voor mij gaat het om de verhalen die met deze mensen verbonden zijn en ook om de structurele voorwaarden en conventies van onze maatschappij. In die zin volgen mijn werken een documentaire aanpak, maar tegelijkertijd zijn ze altijd in scène gezet en in een bepaalde context geplaatst²³.

In het kader van ***Crossing Bodies, Crossing Boundaries (Lichamen voorbij, grenzen voorbij)* (2024)** waarbij een groep mensen deelneemt aan een workshop tekenen, heeft **Bruno de Almeida** aandacht besteed aan de problemen en kansen die ontstaan bij het oversteken van grenzen. Naar aanleiding van dit project merkte Almeida het volgende op:

Deelnemers uit verschillende culturen en landen die in de stad Porto verbleven, maakten gebruik van papier om met elkaar betrekkingen tot stand te brengen en in dialoog te treden. De grenzen tussen het individu en het collectief werden hierdoor zichtbaar om daarna opnieuw te vervagen. Dit creatieve proces zette de deelnemers ertoe aan om kritisch na te denken over hoe met kunst een bijdrage kan worden geleverd aan de democratie door licht te werpen op het samenleven in een pluriforme omgeving.

Een ander collectief project onder leiding van **Rachel Rouzaud**, dat in soortgelijke omstandigheden werd gecreëerd als dat van Almeida, leidde met ***Variations on E.U. flag n°1-4 (Variaties op EU-vlag 1-4)* (2024)** tot vier verschillende herinterpretaties van de vlag van de Europese Unie. In een vergelijkbaar register vinden we ook in ***Europa* (1998)** van **Paolo della Bella** het spel terug waarbij symbolen en kleuren worden geassocieerd met het concept van de Europese identiteit. Paolo della Bella's kunst wordt gekenmerkt door een overweldigende lichtheid en openhartigheid. Zijn werk is geworteld in de traditie van de striptekening, een domein waarin hij aanvankelijk naam had gemaakt. Deze liefde voor illustratie en humor is ook te zien in zijn meer artistieke werk zoals "Europa". Het grote, horizontale werk is een aaneenschakeling van 39 handgetekende, lineaire illustraties en twaalf gekleurde sterren. Het leuke eraan is te proberen de culturele symboliek van elke tekening te ontcijferen, en deze te koppelen aan een van de landen van de EU.

***Mani(nuestro), Our Common Manifesto (Mani(nuestro), ons gemeenschappelijk manifest)* (2024)** van **Sofia Moreno** past in een lange traditie van manifesten, schriftelijke en openbare verklaringen van doctrines, programma's of doelstellingen, die vaak zowel in de politiek als bij de hedendaagse artistieke avant-garde gebruikelijk zijn. Met zijn talrijke getuigenissen van mensen uit de Spaanse regio La Rioja krijgt het manifest van Moreno een echt collectief karakter. Er worden korte indrukken en spontane gedachten geschetst over het gevoel om zowel op lokaal als op Europees niveau deel uit te maken van een democratische samenleving en regio.

Het liaisonbureau van het Europees Parlement in Wenen heeft in samenwerking met plaatselijke kunstenaars en de stad een spraakmakend initiatief gelanceerd om te laten zien dat de verdediging van de democratie in Europa een collectieve verantwoordelijkheid is. Op een muur werd in **grote letters "Samen voor Democratie" geschilderd, een verkiezingslogan** waaraan voorbijgangers nog een aantal jaar zullen worden herinnerd.

PAOLO DELLA BELLA (*1944)

Europa, 1998

Acrylverf op doek; 100 × 200 cm

Gesigneerd en gedateerd (rechtsonder)

Geschonken door de kunstenaar in 1999, na afloop van een persoonlijke overzichtstentoonstelling in Straatsburg.

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

Borjana VENTZISLAVOVA (*1976)

Migration Standards, 2011

5:20 min

HD-video, kleur, geluid

Aangekocht van de kunstenaar in 2024

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

SOFÍA MORENO

Mani(nuestro) Our Common Manifesto (Mani(nuestro), ons gemeenschappelijk manifest), 2024

2 posters en een fanzine.

42 × 59,4 × 3 cm (beide posters), 21 × 15 cm (fanzine)

In dit fanzine zijn 84 getuigenissen opgenomen over het gevoel van lokale (La Rioja) en Europese saamhorigheid, op basis van het model van Maslow voor het goede leven, dat tot nadenken aanzet over lichamelijke behoeften, veiligheid, saamhorigheid, erkenning en zelfontplooiing. Het is een collectief fanzine geworden met daarin een smeltkroes aan waarheden die voortkomen uit de persoonlijke ervaringen van de deelnemers die ze met de hand hebben opgeschreven. De eerste reeks anonieme getuigenissen vond plaats op zondag 7 april 2024, tijdens het Pruimenbloesemfestival, op de Plaza de la Tela in Nalda (La Rioja). Tijdens de eerste sessie in deze plattelandsomgeving werden 46 teksten verzameld, in samenwerking met PANAL, El Colletero en Espacio Común. Aan de tweede ronde van getuigenissen deden

38 mensen mee, en wel op donderdag 9 mei vanaf 17.00 uur in La Gota de Leche in Logroño, in het kader van "Mani(nuestro). Samenwerking tussen het lokale, Europese en mondiale niveau", gecoördineerd door Mindchangers en CONGDCAR.

"Mani(nuestro)" maakt deel uit van Culture on the Ballot's Pop The Vote! Culture on the Ballot, een project van Culture Action Europe, is medegefinancierd door het Europees Parlement om in 14 verschillende EU-landen een artistieke campagne op te zetten en zodoende informatie te verstrekken over de Europese verkiezingen van 2024, en wel door wederom te hameren op het belang van cultuur als fundamentele sector in onze hedendaagse samenlevingen #CulturalDealEurope #Culture2030Goal #TogetherEU #EE24.

BRUNO DE ALMEIDA

Crossing Bodies, Crossing Boundaries (Lichamen voorbij, grenzen voorbij)

Gemengde media op papier; 90 × 400 cm

Nadat ik me in het Brusselse leven had ondergedompeld met 43 andere kunstenaars uit 14 Europese landen, ben ik teruggekeerd naar Portugal met het doel om **een oefening te verzinnen waarmee de verschillende relaties en confrontaties waarmee we dagelijks te maken hebben, worden gesimuleerd.**

De aldus uitgewerkte oefening resulteerde in een collectieve tekenworkshop waarin een antwoord werd gezocht op de vraag: "Kunnen we ons nog manieren voorstellen om samen te leven?"

Deelnemers uit verschillende culturen en landen die in de stad Porto verbleven, maakten gebruik van papier om met elkaar relaties tot stand te brengen en in dialoog te treden. De grenzen tussen het individu en het collectief werden hierdoor zichtbaar om daarna opnieuw te vervagen. Dit creatieve proces zette de deelnemers ertoe aan om kritisch na te denken over hoe met kunst een bijdrage kan worden geleverd aan de democratie door een licht te werpen op het samenleven in een pluriforme omgeving.

Al tekenend konden de deelnemers ontdekken hoe de democratie kan worden versterkt, door deel te nemen aan een relationele oefening waarbij het individuele plan moest worden ingezet voor het collectief en waarin het belang van de politieke participatie van elke persoon in een democratische samenleving tot uiting kwam.

Tekenen is een vorm van onderhandelen waarbij je leert in te spelen op bestaande lijnen die over het papier lopen en die voor een tweedeling kunnen zorgen of juist bij elkaar kunnen komen. Door deze oefening met verschillende groepen uit te voeren, ontstaan er spanningen bij de deelnemers wanneer zij samen tekenen, zonder dat de eigen identiteit teniet worden gedaan. Uit deze kritische en expressieve oefening blijkt hoe belangrijk het is om de capaciteit te ontwikkelen om samen te leven in een democratische context, waarin de vrijheid van meningsuiting een belangrijk aspect vormt.

De oefening die wordt uitgevoerd met het gebruik van tekeningen en verbeelding laat zien dat het mogelijk is om je manieren van samenleven voor te stellen en die mogelijkheden te creëren. Door diverse lichamen samen te brengen in een ruimte van collectieve creatie worden concrete stappen voorgesteld voor de totstandkoming van inclusieve plekken.

Deelnemers:

Abner Samuel Godinho Firmino, Ana Sofia Lopes, Danilo Dante, Daniela Gomes, Francisco Pereira, Gustavo Borges Mariano, Laura Oliveira, Leonardo Campos, Luana Oliveira, Marcela Pedersen, Melina Scheurmann, Natália Fernandes, Nurian Brandão, Rafael Campos, René Gaertner, Rosinda Casais, Shanaia de Sousa, Sylvia Pereira, Thiago Franco, Thamirys Vitória Hora Almeida.

RACHEL ROUZAUD

Variations on E.U. flag n°1-4 (Variaties op EU-vlag 1-4), 2024

EU-vlag (polyester), diverse stoffen en draden

90 × 150 cm (vlag 1 en 3)

300 × 150 cm (vlag 2)

300 × 200 cm (twee gedeeltes van 300 × 100 cm)

Gemaakt in het kader van het project Pop the Vote. Het project ging van start tijdens Pop the Vote in België en maakte deel uit van elk evenement dat aan het project was gekoppeld.

Het doel van het project is om na te denken over de symboliek van de EU-gemeenschap die zich bedient van de EU-vlag. De deelnemers werden verzocht een kledingstuk of een ander voorwerp achter te laten dat op de vlag kon worden genaaid. Er werd van alles verzameld: veters, draadjes, sjaals, boodschappentassen, etiketten, vliegtickets enz.

Het doel was om visueel de banden weer te geven tussen allerlei mensen in de Europese Unie die elkaar nooit eerder hadden ontmoet. Als de deelnemers wilden, konden zij aangeven waar zij vandaan kwamen. Aan het eind werd er een kaart gemaakt van de plaatsen die deze mensen met elkaar verbinden. Ongeveer honderd personen namen deel aan de creatie van dit kunstwerk.

Vlag 2 werd gemaakt bij de Cité des électriciens in Bruay La Buisnière, tijdens het festival "Vacances à Gardincour".

Vlaggen 3 en 4 werden, ook in de vorm van participatieve kunstwerken, gemaakt tijdens EYE 2024 (Europees Jongeren-evenement), dat werd gehouden aan de Universiteit van Bologna in Forlì. De kunstwerken maken deel uit van de #paintEU-campagne van One Hour for Europe (Italië) om de waarden van de EU te promoten via kunstwerken.

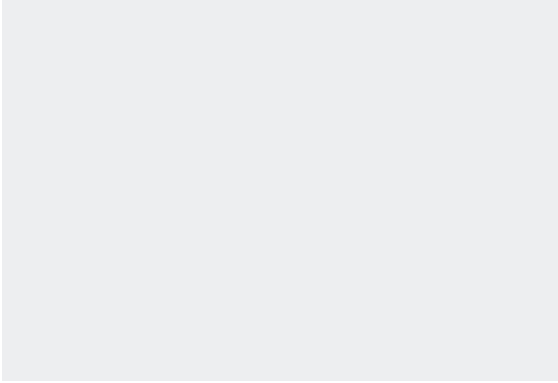
Vlag 3: De deelnemers werden uitgenodigd om aan de slag te gaan met twee series vlaggen van EU-lidstaten en de EU-vlag. Het resultaat is een vlag in een nieuw jasje, die eruit zou kunnen zien als een lhbtqia+-vlag of het voorstel van de OMA-groep voor de streepjescodevlag. Aan de achterkant is de EU-vlag nog steeds zichtbaar.

Vlag 4: Tijdens het evenement werd aan de deelnemers gevraagd elkaar te bevragen hoe de EU-vlag eruitziet, de op stapel staande verkiezingen te bespreken en te vertellen wat de Europese Unie voor hen betekent. De deelnemers naaiden een symbool op een stuk blauw doek dat doet denken aan de EU-vlag, als mogelijke herinterpretatie van de Europese vlag. Naaien werd gekozen als activiteit die voor de meeste mensen toegankelijk is (kinderen, volwassenen,...). Het frame was 6 meter lang en de deelnemers moesten in groepjes van twee (één per kant) hun symbool op de vlag naaien.

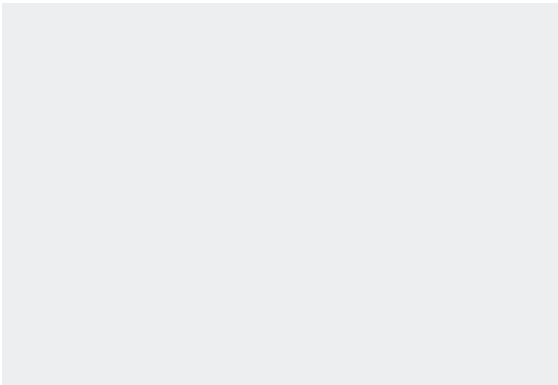
EMILIO EPSTEIN AND GEORG SCHUCHLENZ (Posse Studio)

Muurschildering in Wenen, 2024

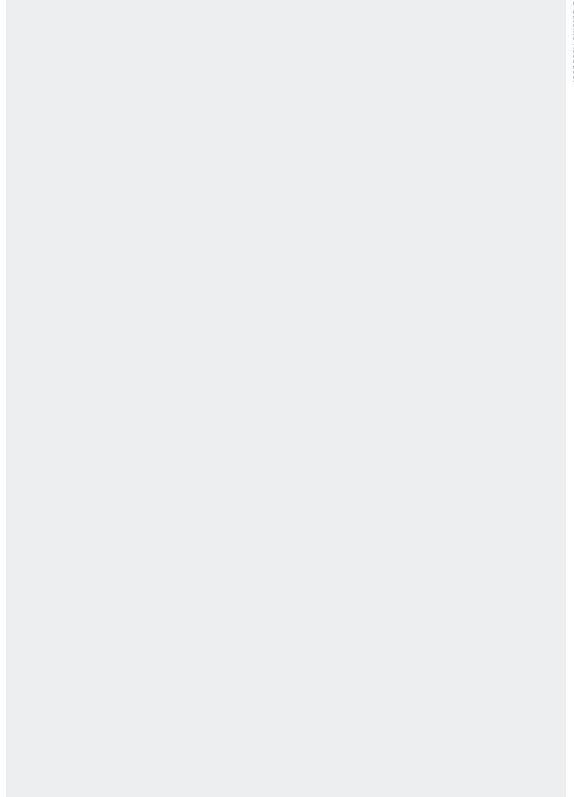
Belettering, verfkwast en spuitbus (90 % verf en 10 % spuitbus)

© Salome Neubauer

© Salome Neubauer

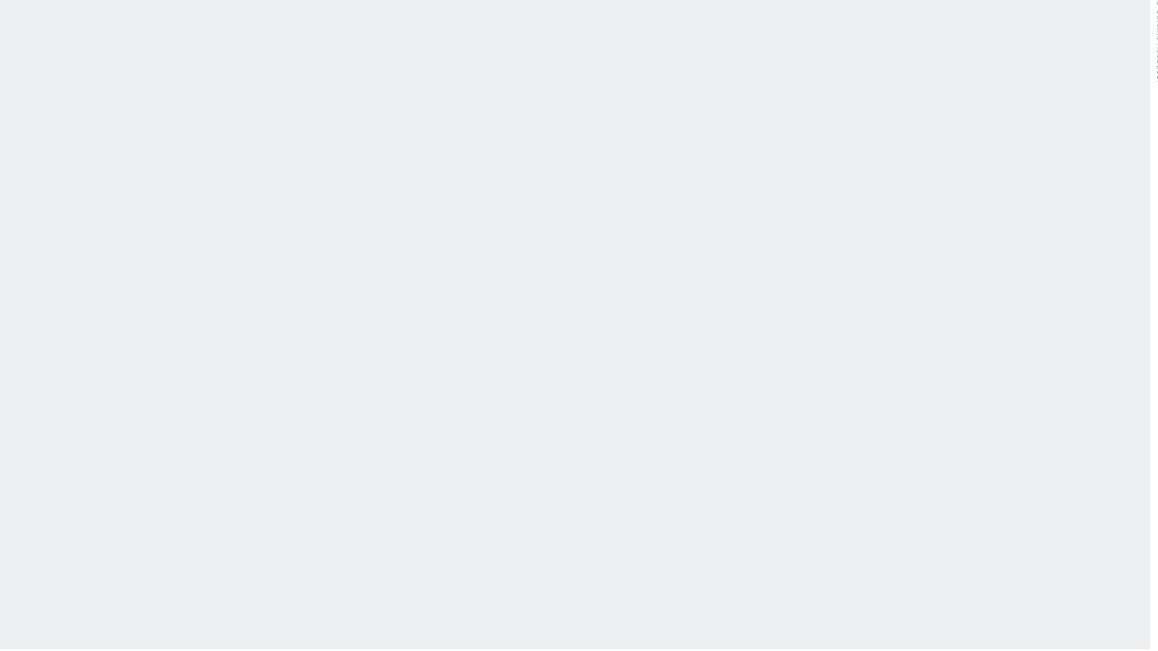

© Salome Neubauer

EPLO Wenen werkte samen met lokale kunstenaars en de stad Wenen om een enorme muurschildering met de verkiezingsboodschap te laten maken.

Dit project werd gefinancierd door het Europees Parlement en opgezet in samenwerking met Wiener Wohnen, dat de muur aanbood. Het gaat om een oppervlak van ongeveer 350 m² op een muur van het Eveline-Andrlik-Hof-gebouw op de hoek van Engerthstraße en Olympiaplatz in Wenen, en zou ten minste vijf jaar moeten blijven zitten.

Behalve voor de letters zijn er verfkwasten gebruikt. De kunstenaars hebben eerst de omlijsting gemaakt. Vervolgens schetsten ze de verschillende personen en schilderden die stap voor stap. 90 % van het werk is geschilderd, voor 10 % is een spuitbus gebruikt.

HOOFDSTUK 3. Migratie: integratie en Europese identiteit

Pedagogische samenvatting – de kunstenaars en het thema

“Kunnen we ons nog manieren voorstellen om samen te leven?”

Deze vraag, gesteld door de kunstenaar Bruno de Almeida, is meer dan essentieel in de context van het Europese migratiebeleid. Wat de Europese lidstaten betreft, **lijken migratie en integratie eerder verdeeldheid te zaaien dan tot eenheid te leiden**. Dit werpt ook vragen op over de **Europese identiteit en wat die betekent voor ons als Europese burgers**.

Europa is een **smeltkroes van waarheden en meningen over het thema** van dit hoofdstuk. De **cultuursector** is van fundamenteel belang in de hedendaagse samenleving en kan bijdragen aan de ondersteuning van de democratie door te benadrukken hoe **verschillende actoren vreedzaam naast elkaar kunnen bestaan**.

Sommige kunstenaars stellen **artistieke groepsoefeningen** voor of verzamelen **collectieve getuigenissen** om een gevoel van **Europese saamhorigheid** te creëren. Anderen gebruiken meer **symbolische of illustratieve manieren** om het concept van een Europese identiteit te verduidelijken.

Inzoomen en creëren

Bij het thema integratie worden verschillende artistieke benaderingen gecombineerd in een creatieve onderwijsmethode. Het algemene doel is om manieren te vinden om samen te leven in de EU. Leerlingen moeten nadenken over de rol van de interculturele dialoog en het belang van vreedzame co-existentie in Europa.

Vraag de leerlingen om

- groepjes te vormen – elke groep presenteert de resultaten van hun gezamenlijke werk voor aan de klas;
- de symbolen en de kleuren aan te duiden die de Europese Unie representeren;
- na te denken over de verbindende elementen tussen verschillende mensen die in de EU wonen, onder wie migranten;
- een artistiek en vermakelijk stripverhaal te maken over mensen met verschillende culturele achtergronden. Het moet de verbindende elementen tussen hen laten zien en illustreren hoe deze integratie bevorderen;
- het verhaal te schrijven in dialoogvorm en de lezer te stimuleren om na te denken over fysiologische behoeften, veiligheid, verbondenheid, erkenning en persoonlijke ontwikkeling;
- simpele stripfiguren te tekenen die gemakkelijk te reproduceren zijn en verschillende aspecten van hun verhaal uitbeelden;
- in dit verhaal manieren te tonen waarop grenzen kunnen worden overwonnen en democratie kan worden versterkt;
- dit verhaal te gebruiken om na te denken over individuele en collectieve verantwoordelijkheid;
- dit verhaal een documentair karakter te geven en, indien mogelijk, waargebeurde verhalen op te nemen die ze van tevoren hebben bestudeerd. Het verhaal moeten echter als fictie worden gepresenteerd, zodat echte, bestaande mensen niet worden benadeeld.

Als alternatieve opdracht kunnen de leerlingen ook een korte video of een storyboard maken met belangrijke scènes uit het verhaal.

4. ZORG VOOR DE MEEST KWETSBAREN

In 2024 heeft het Parlement verschillende wetgevingsteksten aangenomen om het Europese migratie- en asielbeleid te hervormen, zoals met de EU-lidstaten was overeengekomen²⁴. Een van de belangrijkste doelstellingen van dit migratie- en asielpact is de manier waarop de lidstaten bescherming bieden aan mensen die het risico lopen op vervolging en geweld, eerlijker en doeltreffender te regelen.

De werken in dit deel gaan over de integratie van vreemdelingen en vluchtelingen in EU-landen en de uitdagingen in dit verband. In haar project *Russian occupation in Georgia (Russische bezetting in Georgië)* (2024) vermengt **Ani Melikidze** de genres fotojournalistiek en portretkunst. Openhartig en onbevreesd kijken haar personages (vluchtelingen) ons in de ogen. De gangen en trappen van het sanatorium waar vluchtelingen na de Russische invasie werden ondergebracht, staan symbool voor de verwoestingen en ruïnes die de oorlog heeft achtergelaten. **Alice Kask** schept een soortgelijke sfeer in haar werk *Nimeta* (2001). Het stelt een oud stuk hout met gaten voor, dat eruitziet alsof het net uit een stapel puin is gehaald.

Met haar verfijnde en grote textielinstallatie *//NEM// SZÁMÍTOK (IK TEL//NIET// MEE)* (2024) kaart **Zsófi Kozma** de moeilijke integratie van veel migranten in Europa aan. Dit thema komt ook terug in verschillende werken van het kunstenaarsduo **TWOFOURTWO (Constantinos Kounnis en Costas Mantzalos)**, bijvoorbeeld in *Postcards from Cyprus (Ansichtkaarten uit Cyprus)* (2017) en **Kalos Kakos Ilthate (Welkom, niet welkom)** (2020-2021).

Postcards from Cyprus (Ansichtkaarten uit Cyprus) (2017) is een project dat meer dan drie jaar duurde en aanvankelijk is ontstaan uit de kritische houding van TWOFOURTWO ten aanzien van de sociaal-politieke situatie in Cyprus sinds de financiële crisis van 2013 en de nasleep van de ineenstorting van het bankwezen²⁵.

Kalos Kakos Ilthate (Welkom, niet welkom) (2020-2021), een neoninstallatie aan de kust, brengt de manier waarop vluchtelingen worden behandeld, voor het voetlicht.

Het kunstenaarsduo TWOFOURTWO werpt een kritische blik op immigratie en stelt het vluchtelingenprobleem aan de orde door middel van hun landschapsfotografie waarin de zee en de kust centraal staan. (...) De gedachten van de kijker dwalen af naar de woorden die in de hedendaagse lingua franca worden gebruikt om dergelijke beelden te beschrijven, bijvoorbeeld "vluchtelingenstroom", "ontworteling" of het steeds terugkerende concept van "mensen als handelswaar". Een bord dat op twee manieren kan worden gelezen en waarop "καλώς/κακώς ήλθατε" ("Welkom/niet welkom") staat, herinnert ons eraan dat we onderweg zijn naar een onzekere toekomst. Door de letter "L" opzettelijk in een "K" te veranderen, kan de betekenis van wat er staat op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. "Welkom" wordt op die manier gelezen als "niet welkom" of zelfs "welkom, of je nu goed of slecht bent"²⁶.

De opvang en verzorging van kinderen, "Europa's nieuwe vluchtelingen" uit het fotoproject van Ani Melikidze, is een centraal thema in het tweeluk van **Tiong Ang** met als titel **Portret van een jongen (animatie) (1993)**. Het schilderij is een realistische, fotografische weergave van een jongen die in bed ligt. De kunstenaar gebruikt hiervoor groene verf met een ongezonder ogende gele tint op een dun doek dat is gespannen over een kader in de vorm van een open boek. Het opensperren van het oog om de pupil nader te bekijken, doet misschien onbedoeld denken aan de verontrustende close-ups uit de surrealistische film van Luis Buñuel uit 1929, "Un chien andalou". In die film wordt het oog echter met geweld geopend om het vervolgens met een zakmes open te snijden. Het ging hierbij om een metafoor voor de radicale manier waarop de kunstenaar het perspectief van de kijker probeerde te verruimen.

Darío Villalba (1939-2018) en **Alex Flett (geb. 1950)** gebruiken verschillende visuele strategieën om zich over het thema kwetsbaarheid en ziekte te buigen. **Itero Malva (1989)** van Villalba bestaat uit zowel schilderachtige als fotografische fragmenten die slechts vaag herkenbare delen van het menselijk lichaam tonen. De fragiele lichamelijkeheid wordt echter weergegeven met verschillende grijstinten. Deze combinatie van schilderkunst en fotografie is typerend voor deze kunstenaar. In "Itero Malva" lijkt het alsof zijn werk uit de verzameling "Los encapsulados", die Villalba in de jaren 1960 wereldwijde erkenning opleverde, onder een microscoop wordt bekeken. Andy Warhol noemde dit werk "pop soul", omdat

hij getroffen werd door de diepe menselijke waarheid die van deze anonieme personages uitging: gehandicapten, bedelaars aan de rand van de samenleving en zieke en geïsoleerde mensen die in acryl werden weergegeven²⁷.

Het ***Ionic Pastoral (1996)*** van **Alex Flett** is een ongebruikelijk memento mori. De barokke schilderijen uit de 17e eeuw, waarin herders door idyllische landschappen trekken en plotseling een menselijke schedel of graf tegenkomen met het opschrift "Et in arcadia ego", stemden vaak tot nadenken over de vergankelijkheid van het leven. Flett kiest daarentegen voor een speelse polychrome compositie die bestaat uit een geschilderd doek op de vloer met daarop een ramsschedel die op een totempaal prijkt en waar een stille kracht van uitgaat.

Flett beschrijft het zelf als volgt:

De basis van het schilderij (olieverf op doek) maakt gebruik van beelden uit het oude Keltische gebruik om donutvormige stenen op te richten waar zieken, met name kinderen die aan rachitis leden (een aandoening door vitaminegebrek), doorheen werden geleid, bij wijze van magische genezing. Dit oeroude concept wordt versterkt door het gebruik van de ramsschedel op een met leesteen bedekte houten hekpaal, als weergave van "heidense" onwetendheid.

In de oogkassen bevinden zich echter glazen lenzen, die aan de achterkant zijn beschilderd met kleine Keltische kruizen. Oude Keltische heiligen, vooral St. Columba van Iona, namen oude Keltische locaties over door ze met een kruis te kerstenen. (...) Rachitis en andere ziekten door vitaminetekorten waren honderden jaren lang een ernstig probleem in Schotland en Europa, zelfs nu nog.

Veel gewetensvolle politici hebben gestreden voor betere eetpatronen en levensomstandigheden voor groepen met een hoog risico, net als Columba die vocht voor de ziel van een klein, wild landje, veertien eeuwen geleden. Het is een parallelle strijd tegen de ergste vijand: onwetendheid. De kunstenaar hoopt dat "Ionic Pastoral" politici in het Europees Parlement zal inspireren om overal onwetendheid en ziekte uit te roeien²⁸.

DARÍO VILLALBA (1934–2018)

Itero malva, 1989

Olieverf op fotolinnen; 200 × 160 cm

Gesigneerd en gedateerd (op de achterzijde)

Aangekocht van de kunstenaar in 1990

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

TIONG ANG (*1961)

Portret van een jongen (animatie), 1993

Acryl- en olieverf op linnen, aangebracht op hout; 128 × 170 × 12 cm

Gekocht van galerie Van Rooy (Amsterdam) in 1993

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

ALEX FLETT (*1950)

Ionic Pastoral, 1996

Olieverf op doek, beschilderde ramsschedel, hout en leisteen; 214 × 197 cm

Aangekocht van de kunstenaar in 1999

Collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

ALICE KASK (*1976)

Nimeta, 2001

Gemengde techniek op multiplex; 132 × 111 cm

Gekocht via Ou Munster (Tallinn) in 2007

Collectie hedendaagse kunst van het Europees
Parlement

ANI MELIKIDZE

Russian occupation in Georgia (Russische bezetting in Georgië) (fotoproject), 2024

Dit project bestaat uit twee delen:

1. Fotoreportage van vluchtelingen uit Abchazië.
2. Mensen die aan de grens van bezet gebied wonen

Geselecteerde foto's voor deze tentoonstelling:

De nieuwe generatie vluchtelingen (kinderen)

Portret van een man

Sanatorium waar de vluchtelingen (uit Abchazië) woonden

Een ander zicht op hetzelfde sanatorium

Ani Melikidze legde meestal volwassenen vast voor dit fotoproject

ZSOFI KOZMA

//NEM// SZÁMÍTOK / (IK TEL //NIET// MEE), 2024

Installatie

40 × 800 cm

In dit werk wordt onderzocht hoe het voelt om een outsider te zijn, als individu maar ook als collectief. De tekststroken staan voor personen in de installatie die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn door de geweven stof.

Het kunstwerk nodigt de kijker uit om actief betrokken te zijn en zet de negatieve connotaties van de tekststroken om in positieve verklaringen. Door het kunstwerk te veranderen, krijgen kijkers de kans om met een kleine ingreep actief aan verandering deel te nemen en om dit gevoel ook in hun dagelijkse leven door te voeren op verschillende gebieden.

TWOFOURTWO

(Constantinos Kounnis en Costas Mantzalos)

Kalos Kakos Ilthate (Welkom, Niet welkom), ca. 2020-2021

Digitale afdruk (reproductie van een van de "Ansichtkaarten uit Cyprus")

TWOFOURTWO

(Constantinos Kounnis en Costas Mantzalos)

Postcards from Cyprus (Ansichtkaarten uit Cyprus), 2017

Afmeting: A6

Digitale afdruk op kaart van 350 g

Offsetdruk + glanslaminat op kaart van 350 g

HOOFDSTUK 4. Zorg voor de meest kwetsbaren

Pedagogische samenvatting – de kunstenaars en het thema

De thema's die de kunstenaars in dit hoofdstuk aan de orde stellen, hebben te maken met **kwetsbaarheid, ziekte, handicaps en marginalisatie**. De kunstenaars belichten **het gevoel een buitenstaander te zijn** en de **sociaal-politieke gevolgen van een economische crisis**. Bovendien tonen zij hun **bezorgdheid om kinderen en vluchtelingen** en proberen ze de **verwoestende effecten van oorlog** te laten zien. Zij werpen vragen op over de **integratie van buitenlanders en vluchtelingen in de EU-lidstaten**.

Daarbij gebruiken zij verschillende technieken, zoals een combinatie van schilderkunst en fotografie of van fotojournalistiek en portretkunst, om het door hen gekozen onderwerp aan een **onderzoekende blik** te onderwerpen.

Hun doel is om **de kijkers actief bij hun werk te betrekken** en zo een **duurzame en positieve verandering** teweeg te brengen in hun kijk op de meest kwetsbaren in onze samenleving.

Inzoomen en creëren

Dit thema gaat ook over liefdadigheid. Daarom is het belangrijk dat de leerlingen niet lichtzinnig te werk gaan, maar goed nadenken over hun keuze voor een bepaalde kwetsbare groep en over wat zij met hun creatieve werk zouden kunnen bereiken. Ze kunnen ook stilstaan bij hun eigen vooroordelen en manieren bedenken om discriminatie en onwetendheid te overwinnen, om zo tot een duurzamere, open benadering van integratie en inclusie te komen. Bij deze gevoelige thematiek kan het nodig zijn de leerlingen te begeleiden en te ondersteunen bij het vinden van een waardige benadering en de juiste contactpersonen, zodat zij het onderwerp van hun keuze op een respectvolle manier kunnen uitbeelden.

Vraag de leerlingen om:

- te bedenken welke meest kwetsbare groepen in de samenleving zij als uitgangspunt willen nemen. De exacte onderwerpen kunnen worden gekozen uit de thema's die de kunstenaars in dit hoofdstuk aan de orde stellen (zie hierboven);
- groepen te vormen en een van de eerder genoemde kwetsbare groepen te kiezen. Er kunnen meerdere groepen aan hetzelfde onderwerp werken. Het is belangrijk dat de leerlingen affiniteit hebben met het onderwerp om hun betrokkenheid te vergroten;
- het onderwerp te benaderen als een mondiale sociaal-politieke kwestie of te denken aan bevolkingsgroepen dicht bij huis die zich in een kwetsbare positie bevinden. De tweede benadering zou meer impact hebben, gezien het rechtstreekse verband met hun eigen omgeving, en dus een diepgaander inzicht bieden. Het is belangrijk dat de leerlingen respectvol omgaan met de kwetsbare positie van deze groepen. Daarom moeten zij contact zien te leggen met liefdadigheidsgroepen of professionals die werkzaam zijn in organisaties die deze mensen vertegenwoordigen of ondersteunen. Zij zijn deskundigen op hun vakgebied en kunnen essentiële informatie verstrekken;
- zich op te stellen als een onderzoeksjournalist en hun bevindingen te documenteren. Zo zouden zij professionals die met gemarginaliseerde mensen werken kunnen interviewen of verslag kunnen doen van hun eigen liefdadigheidswerk. Het creatieve resultaat kan bijvoorbeeld een fotoreportage zijn waarin de situatie in kwestie helder wordt uitgebeeld;
- hun resultaten aan de klas te presenteren en deze te bespreken. Samen kunnen zij proberen mogelijke oplossingen te vinden om de situatie van deze mensen te verbeteren. Ook kunnen ze proberen contact op te nemen en van gedachten te wisselen met beleidsmakers.

EINDNOTEN

1. Nossel, S., "Introduction: On 'Artivism,' or Art's Utility in OActivism", *Social Research: An International Quarterly*, Vol. 83, Nr. 1, 2016, blz. 103-105. Project MUSE, <https://doi.org/10.1353/sor.2016.0023>.
2. Europese Commissie, "Europese verordening mediavrijheid", te raadplegen via: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_nl.
3. Europees Parlement, "EP Academic Freedom Monitor 2023", beschikbaar op: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2024\)757798](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2024)757798); Europees Parlement, "European Parliament Forum for Academic Freedom" ("Forum van het Europees Parlement voor academische vrijheid"), te raadplegen via: <https://www.europarl.europa.eu/stoa/en/ep-academic-freedom>.
4. Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, artikel 13 – De vrijheid van kunsten en wetenschappen: "De kunsten en het wetenschappelijk onderzoek zijn vrij. De academische vrijheid wordt geëerbiedigd."
5. Verordening (EU) 2024/1083 van het Europees Parlement en de Raad van 11 april 2024 tot vaststelling van een gemeenschappelijk kader voor mediadiensten op de interne markt en tot wijziging van Richtlijn 2010/13/EU (Europese verordening mediavrijheid), PB L, 2024/1083, 17.4.2024, ELI: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1083/oj?&locale=nl>; Europees Parlement, Conference on media freedom and journalists under pressure (Conferentie over mediavrijheid en de bescherming van journalisten), 10 april 2024.
6. Wetgevingsresolutie van het Europees Parlement van 28 maart 2019 over het voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van het programma Creatief Europa (2021-2027) en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1295/2013, "Bevordering van de Europese culturele diversiteit en van het bewustzijn van gemeenschappelijke wortels is gebaseerd op de vrijheid van artistieke expressie, de capaciteiten en bekwaamheden van artiesten en culturele actoren en het bestaan van bloeiende en veerkrachtige culturele en creatieve sectoren in het openbare en particuliere domein en hun vermogen hun werken te creëren, te innoveren en te produceren en deze te verspreiden naar een groot en divers Europees publiek." (PB C 108 van 26.3.2021, blz. 934).
7. Blumberg, N. en Yazadeh, I., "A. R. Penck", *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/A-R-Penck>.
8. Beide schilders zijn ook opgenomen in de kunstcollectie van het Europees Parlement: <https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/lokomotiven/en> <https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/wahle/>.
9. Talvacchia, B. L., "Politics Considered as a Category of Culture: The Anti-Fascist Corrente Group", *Art History*, Vol. 8, Nr. 3, 1985, blz. 336-355.
10. Fondazione Emilio e Annabianca Vedova, "Emilio Vedova: a biography through images", te raadplegen via: <https://www.fondazionevedova.org/emilio-vedova-una-biografia-immagini>.

11. Het kunstwerk werd in 1989 getoond in de solotentoonstelling "Claus Carstensen: Maghreb Journal" in Galleri Specta (Denemarken). Hoewel de titel in het aankoopdossier "El Arba" is, luidt de naam van het werk volgens deze catalogus eigenlijk "Ej Jemaa", olie, 200 × 170 cm, 301288-150289.
12. Claus Carstensen, "What's left (is republican paint) – Nine Sisters", (tentoonstellingscatalogus), ARoS Aarhus Kunstmuseum, 2015, "Naast zijn artistieke werk was Claus Carstensen ook curator van talrijke tentoonstellingen, die allemaal gebaseerd zijn op conceptuele en formele verbanden die in de kunstgeschiedenis vaak over het hoofd worden gezien. In deze tentoonstellingen worden kunsthistorische classificaties en categorieën doorbroken om alternatieve verhaallijnen te creëren. Zo worden in de tentoonstelling "Becoming Animal" conceptuele en filosofische kwesties behandeld, maar gaat het ook om een formeel en morfologisch onderzoek naar overeenkomsten die zich herhalen in verschillende perioden, media en stijlen."
13. Berlinische Galerie, "Angry pamphlet: "Pandemonic Manifesto" door Georg Baselitz en Eugen Schönebeck", te raadplegen via: <https://berlinischegalerie.de/en/collection/specialised-fields/artists-archives/pandaemonisches-manifest/>; Morgan Library and Museum, "Baselitz schreef (deze manifesten) in 1961 en 1962 met zijn vriend Eugen Schönebeck in het kader van hun eerste tentoonstelling. Het manifest gaat over seks, dood en religie en drukt de chaos en verwarring van het naoorlogse Duitsland uit in een krachtige taal die beïnvloed is door de teksten van Samuel Beckett, Antonin Artaud en Comte de Lautréamont. Baselitz beschreef het manifest later als "niets anders dan woede met halfbakken ideeën". "Geheel in lijn met de gruwelijke en intense beschrijvingen uit de teksten, tonen Baselitz' tekeningen uit deze periode misvormde figuren en organische massa's verwrongen, vormloze lichamen.", beschikbaar op: <https://www.themorgan.org/drawings/item/444549>.
14. Het Verdrag betreffende de Europese Unie, titel II, artikel 10.
15. Europees Parlement, "Transparantie en ethiek", te raadplegen via: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/nl/transparency>.
16. Grieks Ministerie van Cultuur, Nationaal Museum voor hedendaagse kunst, tentoonstelling "The years of defiance: the art of the '70s in Greece", "Griekenland maakte een (...) periode van politieke crisis en onrust door. In de nasleep van de constitutionele crisis van juli 1965 kreeg het land opeenvolgende regeringen die geen lang leven beschoren waren. Na de staatsgreep van 21 april 1967 kwam er een dictatuur aan de macht die zeven jaar zou duren en eindigde met de Turkse invasie van Cyprus en de bezetting van een groot deel van het eiland."; "(...) de gevolgen van de toenmalige gebeurtenissen op het wereldtoneel hebben Griekse kunstenaars onvermijdelijk aangegrepen. Overal ter wereld werd kunst in deze periode sterk gepolitiseerd en de gebeurtenissen in Griekenland boden kunstenaars een rijke voedingsbodem voor hun werk, wat hun verlangen versterkte om zich kritisch uit te laten. Dit verlangen vloeide voort uit hun levenservaringen, uit een diepgewortelde noodzaak en uit de tijdsgeest die mensen ertoe aanzette om voor hun ideeën op te komen. (...)", december 2005-mei 2006.
17. "The saviors" (1968) is opgenomen in een artikel van ART - NEA, 3 oktober 2023: "De grote overzichtstentoonstelling 'Jannis Psychopaidis. Kunst als een getuigenis van strijd. Werk uit de jaren 1960 en 1970 en de voortzetting ervan', die morgen (2023) opent in de Stedelijke Kunstgalerie van Centraal-Corfu en de Diapontische eilanden, spitst zich toe op de artistieke producties van de jaren 1960 en 1970." https://www.efsyn.gr/tehnes/art-nea/406500_pneyma-shima-kai-hroma-mias-oramatikis-aristeras. In verband met andere recente projecten over de kunstenaar: "Het artistieke voorjaar van Jannis Psychopaidis", 14 april 2024: "Met twee tentoonstellingen in Duitsland en Engeland in april en één in juni in Griekenland is het oeuvre van Jannis Psychopaidis in heel Europa te bewonderen. (...) Psychopaidis is iemand die in zijn leven tussen München, Berlijn en Brussel zijn artistieke stempel heeft gedrukt en een blijvende impact heeft gehad in theaters, musea, galeries en instellingen". https://www.efsyn.gr/nisides/429467_i-kallitehniki-anoixi-toygianni-psyhopaidi. We willen TWOFOURTWO bedanken voor de hulp bij het uitzoeken van aanvullende informatie over de politiek-historische context van het schilderij van Psychopaidis dat deel uitmaakt van de collectie van het Parlement.

18. Grieks Ministerie van Cultuur, Nationaal Museum voor hedendaagse kunst, tentoonstelling "The years of defiance: the art of the '70s in Greece", december 2005-mei 2006.
19. "Twelve stars – selected works from the European Parliament Art Collection featuring new British acquisitions", 1992; catalogus van de tentoonstelling in Belfast, Edinburgh en Londen van oktober 1992 tot januari 1993.
20. Europees Parlement, "Legislative Train 06.2024, 5: Promoting Our European Way Of Life – Action Plan On Integration And Inclusion", beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/action-plan-on-integration-and-inclusion/report?sid=8201>.
21. Resolutie van het Europees Parlement van 20 mei 2021 over nieuwe wegen voor legale arbeidsmigratie, PB C 15 van 12.1.2022, blz. 196, beschikbaar op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/ALL/?uri=CELEX:52021IP0260>.
22. Steffen Siegel, "Gegenbilder. Counter-Images", 5X5 PHOTO TRACKS, speciale uitgave naar aanleiding van 25 jaar EIKON.
23. Aigner, S., "Borjana Ventsislavova", EIKON International Magazine for Photography and Media Art, nr. 80, 2012, blz. 24-29.
24. Europees Parlement, "Parlement geeft definitief groen licht voor nieuw migratie- en asielpact", beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/news/nl/press-room/20240408IPR20290/parlement-geeft-definitief-groen-licht-voor-nieuw-migratie-en-asielpact>; Europees Parlement, "Legislative Train 06.2024, 5: Promoting Our European Way Of Life – Regulation On Asylum And Migration Management – Q3 2020", te raadplegen via: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/asylum-and-migration-management-regulation/report?sid=8201>.
25. Mantzalos, C. en Pericleous, V., "Cultural Errors and Creativity: How Visual and Textual Triggers Create New Meanings", Error is New Culture, "de groep 242 maakt in zijn werk gebruik van toe-eigening. De kunstenaars gebruikten borden van industriële bedrijven die na een failliet als gevolg van de financiële crisis werden ontmanteld, om nieuwe concepten uit te vinden. Ze hebben hun werk ook in een nieuwe context geplaatst door de betekenis van de borden te wijzigen om nieuwe namen en woorden te creëren waarin hun kritische kijk op de huidige situatie in Cyprus kon worden gevat. Door middel van woordspelingen en combinaties van tekst en beeld geeft het werk de dagelijkse routine weer op Cyprus, een verhaal van consumptiecultuur, hebzucht en grootheidswaan. (...) Tegelijkertijd rijzen er nieuwe vragen. Is de financiële crisis het "nieuwe Cypriotische probleem"? Zal het in de toekomst niet langer gaan om de begrippen "bezet gebied" en "vluchtelingen", maar om "probleemkredieten" en "werkloosheid"?
26. Ibidem.
27. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, "Darío Villalba: una visión antológica, 1957-2007", Madrid, 2007.
28. Archief van de kunstcollectie van het Europees Parlement.

GESELECTEERDE BRONNEN

Geëngageerde kunst en activisme

Artikelen en boeken

Aladro-Vico, E., Jivkova-Semova, D., & Bailey, O. (2018). Artivism: A new educative language for transformative social action. [Artivismo: Un nuevo lenguaje educativo para la acción social transformadora]. *Comunicar*, 57, 09-18. <https://doi.org/10.3916/C57-2018-01>

Alonzo, P., Klanten, R., Bieber, A. (eds). 2011. *Art and Agenda: Political Art and Activism*. Berlin, Germany: Gestalten Press.

Bernardez Rodal, A., Padilla-Castillo, G., Popelka Sosa Sánchez, R. (2019, April). "From Action Art to Artivism on Instagram: Relocation and instantaneity for a new geography of protest". *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies* 11, pp. 23-37. https://www.researchgate.net/publication/333608532_From_Action_Art_to_Artivism_on_Instagram_Relocation_and_instantaneity_for_a_new_geography_of_protest

Burnham, Linda. (1998). *The Citizen Artist: 20 Years of Art in the Public Arena*. Raleigh, NC: The Critical Press. Book available online <http://wayback.archive-it.org/2077/20100906194833/http://www.communityarts.net/ca/index.php> via <https://apionline.org/the-citizen-artist/>

Felshin, N. (1995). *But is it Art? The Spirit of Art as Activism*. Seattle: Bay Press. <https://dokumen.pub/but-is-it-art-the-spirit-of-art-as-activism.html>

Goris, Y. and Hollander, S. (2017, June 26), 'Activism, activism and beyond: Inspiring initiatives of civic power'. *TheSpindle.org/Partos.nl*. <https://www.partos.nl/wp-content/uploads/2021/06/Activism-Artivism-and-Beyond-PDF-2017.pdf>

Gutiérrez-Rubí, Antoni: "ARTivismo. El poder de los lenguajes artísticos para la comunicación política y el activismo", Editorial UOC, 2021.

Hawley, E. S. (2015, January 12). "Art, Activism, And Democracy: Wochenklausur's Social Intervention". *Peace & Change*, pp 83-109. Available online: <https://doi.org/10.1111/pech.12112>

MacPhee, J. & E. Reuland. (2007). *Realizing the Impossible: Art Against Authority*. Oakland, CA: AK Press.

Ortega, V. (2015) "El activismo como acción estratégica de nuevas narrativas artísticopolíticas", *Revista Calle 14*, 10 (15) pp. 100 - 111.

Valdivieso, M. (2014). "La apropiación simbólica del espacio público a través del activismo. Las movilizaciones en defensa de la sanidad pública en Madrid". *Scripta Nova*, 18 (493), 1-27. <https://bit.ly/2lokbcw>

Vella, R. and Sarantou, M. (eds). (2021). *Documents of Socially Engaged Art*. Viseu: InSEA Publications. Available online: https://www.insea.org/wp-content/uploads/2021/12/DocumentsOfSociallyEngagedArt_web.pdf

Websites

Artistic Activism Research CoLab (AARC).

<https://artactcolab.org/about/>

Art in the Public Interest. <https://apionline.org/>

Visible Project. <https://www.visibleproject.org/>

Citta delle Arte.

<https://www.cittadellarte.it/en/what-cittadellarte-is>

“Powerful Art & Activism”. *TED Talks* playlist.

https://www.ted.com/playlists/476/powerful_art_activism.

The Movement for Cultural Democracy.

<http://colouringinculture.org/cultural-democracy-home>.

<https://documenta-fifteen.de/en/lumbung-members-artists/instituto-de-artivismo-hannah-arendt/>

Kunstenaars uit de collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement

Pat Andrea

Andrea, P. and L. Carrol. (2007). *Alice's Adventures in Wonderland / Through the Looking-Glass* [exhibition catalogue, Athens, Frissiras Museum, 2007-2008]. Athens: Frissiras Museum.

Tiong Ang

Ang, T. (n. d.). Artist's website. <https://tiongang.net/>

Georg Baselitz

Brayer, M.-A., B. Blistène, P. Sticht, and P. Lançon. (2021). *Baselitz : la retrospective* [exhibition catalogue, Centre Pompidou, Paris, 2021-2022]. Paris: Editions Centre Pompidou.

Paolo della Bella

Monaldi, L. (ed.), della Bella, P., A. Frangioni and A. Palazescchi. (2015). *...e lasciateli divertire! Paolo della Bella, Aldo Frangioni & Aldo Palazzeschi alla Corte arte contemporanea* [exhibition catalogue, La Corte arte contemporanea, Florence, 2015]. Fiesole: Cadmo.

della Bella, P. Artist's website page.

<https://www.paolo.dellabella.name/>

Claus Carstensen

Carstensen, C. (author & ed.), T. Rydal & J. T. Kristensen (eds). (2018). *Becoming Animal* [exhibition catalogue, Den Frie, Copenhagen and The Museum of Religious Art, Lemvig, 2018.]. Berlin: Hatje Cantz.

Carstensen, C. (2020). *Wounded Readings. Books 1975-2018. Paintings 2018-2020* [exhibition catalogue, Bladr, 2020].

Copenhagen: Bladr and Claus Carstensen.

Burhan Doğançay

Taylor, B. (ed.). (2008). *Urban Walls: A Generation of Collage in Europe & America. Burhan Dogançay with François Dufrêne, Raymond Hains, Robert Rauschenberg, Mimmo Rotella, Jacques Villeglé, Wolf Vostell*. New York and Manchester: Hudson Hills Press. Burhan Doğançay Museum.

<http://dogancaymuseum.org/burhan-dogancay/>

Felix Droese

Droese, F., K.-D. Pohl, K. Nürnberger, and J. P. Thorbecke (eds). *Felix Droese, die doppelte Wahrheit* [exhibition catalogue, Hessisches Landesmuseum Darmstadt and the Psychiatric Hospital Philipps hospital, Riedstadt, 1993].

Droese, F. (n. d.). Artist's website.

<https://www.felixdroese.de/?p=informationen.php>

Alex Flett

Flett, A. (2000). *Body Works* [exhibition]. BAT Centre:

Democratic Gallery, Durban.

Flett, A. (n. d.). Artist's website. <http://www.alexflett.com/>

Adolf Frohner

Schwarz, D., V. Loers et al. (authors), H. Klocker (ed.). (1988–1989). *Von der Aktionsmalerei zum Aktionismus. Wien 1960–1965*

(1) / *Viennese Actionism: From Action Painting to Actionism.*

Vienna 1960–1965: Günter Brus, Adolf Frohner, Otto Mühl,

Hermann Nitsch, Alfons Schilling, Rudolf Schwarzkogler [C.

Nielsen, K. Hartley and W. Robisch (trans.)], 2 vols. Klagenfurt:

Ritter, vol. 1.

Frohner Stiftung [foundation dedicated to the artist].

<http://www.frohner-stiftung.at/about-us.html?L=1#c1>.

Paul Graham

Wilson, A. (1996). "History and the 'Thinking' Photographs". In P. Graham, *Paul Graham*, pp 38–103. London and New York: Phaidon Press.

Graham, P. (n. d.). Artist's website page.

<https://www.paulgrahamphotography.com/>

Berit Heggenhougen-Jensen

Heggenhougen-Jensen, B. (2010, March 29). "Hår-Øre Protest" ("Hair-Ear Protest") [exhibition "On Paper 2010", Stalke Galleri]. <https://hair-ears-protest.blogspot.com/>

Alice Kask

Allas, A. (2007) "Alice Kask". In Trossek, A. (ed.), *Artists of Estonia 3*. Tallinn: Center for Contemporary Arts. Available online: *Center for Contemporary Arts*, <https://vana.cca.ee/webarchive/kask/en.html>.

Jannis Kounellis

Celant, G. (ed.). (2019). *Kounellis* [retrospective exhibition

catalogue, Fondazione Prada, Milan, 2019]. Milan: Fondazione Prada.

Goldbach, I. (2010). *Wege aus der Arte Povera. Jannis Kounellis im Kontext internationaler Kunstentwicklung*. Berlin: Gebrüder Mann.

Archivio Kounellis [foundation promoting the artist's legacy].

<https://archiviokounellis.com/>

A.R. Penck

Fritsch, L., U. Jensen (eds). (2019). *A.R. Penck: I Think in Pictures* [exhibition catalogue, Ashmolean Museum, Oxford, 2019]. Oxford: Ashmolean Museum Publications.

Penck, A. R., I. Pfeiffer, O. Burlaux (eds), and the Musée d'art moderne de la ville de Paris. (2008). *A. R. Penck, peinture, système, monde* [exposition catalogue, Musée d'Art moderne de la Ville de Paris and the Schirn Kunsthalle Frankfurt, Paris, 2008]. Paris : Paris-Musées.

Jannis Psychopedis

Psychopedis, J., A. Dückers, H. Ohff et al. (1995) Γιάννης

Ψυχopaίδης. Αναδρομή 1962–1995 (*Jannis Psychopedis.*

Retrospective 1962–1995) [exhibition catalogue, Macedonian Museum of Contemporary Art, Thessaloniki, 1995].

Papadopoulou B. (2009). *Jannis Psychopedis, the Dialectician of Art* (*Contemporary Greek Artists* series), Athens: Ta Nea editions.

Emilio Vedova

Belli, G. (ed.) and A. Jacchia (text). (2024). *Emilio Vedova: Rivoluzione Vedova*.

[exhibition catalogue, Museo M9 Mestre Venice, 2023–2024].

Venice: Marsilio Arte.

Fondazione Emilio e Annabianca Vedova [foundation dedicated to promoting the artist's legacy].

<https://www.fondazionevedova.org/en>

Borjana Ventzislavova

Ventzislavova, B. (2016). "Migration Standards". *Borjana Ventzislavova. Selected Works / Documentation*. http://borjana.net/borjana_works.pdf.
Ventzislavova, B. (n.d.). Artist's website <http://borjana.net/about/>

Darío Villalba

Villalba, D. (2024). *Darío Villalba (1939-2018)* [exhibition]. Paris: Galerie Poggi. <https://galeriepoggi.com/en/expositions/dario-villalba-solo-show-en/>
Martín de Argila (ed.), M. L., F. Calvo Serraller, and M. Fernández-Cid. (2007). *Darío Villalba: Una Visión Antológica 1957-2007* [exhibition catalogue, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 2007].

Artivisten die in de tentoonstelling zijn opgenomen

Bruno de Almeida

de Almeida, B. Artist's website. <https://brunomzb.com/work>.
de Almeida, B. (2023, October). "Crossing Boundaries". In E. Kazlauskaitė (curator), *Mnemosyne Collective Exhibition*. Porto: Espaço AL859.
<https://www.youtube.com/watch?v=mWVluNWmibc>

Sára Bányai

Bányai, S. and Piquet, A. (2024). "Communitive: Play the Rethink card game!". Bautopia 4. Malmö, Sweden: Creative Hubs Meet up 2024 ("Metamorphosis"), 17-19 June 2024.
<https://bautopia.creativehubs.net/>
Bányai, S. (2023, November 21). "Sacre du Council". Social Text Journal. <https://socialtextjournal.org/sacre-du-council/>

Fjorida Cenaj

Friedrich, C. (2023, June 29). „Elefsina. Kulturhauptstadt Europas 2023". *Claudia Friedrich*. <https://claudiafriedrichblog.wordpress.com/tag/fjorida-cenaj/>
Cenaj, F. (2024, May 31). „Arkopolis skate park". Malmö: United by Future Places. Beyond the Obvious 2024 (29 May - 1 June 2024) [Culture Action Europe BTO & Members Forum].
<https://www.cae-bto.org/copy-of-conversation-spaces>.

Emilio Epstein, Mag.Art G. Johann Schuchlenz, and Posse Studio

Vienna Today. (2024, May 9). "Municipal housing graffiti to lure Viennese to EU elections". *Heute*. <https://www.heute.at/s/gemeindebau-graffiti-soll-wiener-zu-eu-wahl-locken-120035800>.
„Graffiti to increase EU voter turnout". (2024, May 9). *Wien. Orf*. <https://wien.orf.at/stories/3256372/>

Iliyana Grigorova

Grigorova, I. Artist's Instagram page. <https://www.instagram.com/iliyana.grigorova/>

Leander Kämpf (Leander Emanuel)

Emanuel, L. Artist's Instagram page. <https://www.instagram.com/leander.emmanuel/>
Emanuel, L. (2024, May 26). „Let Your Move be Resistance" (performance). Berlin: Tanzboden.
<https://together.europarl.europa.eu/de/event/let-your-move-be-resistance-2024-05-26-17517/register>.

Zsofi Kozma

Kozma, Z. Artist's portfolio online. <https://www.roomtobloom.eu/wp-content/uploads/2021/06/1619210892-file-603-roomtobloomportfolio.-compressed1.pdf>

TWOFOURTWO (Constantinos Kounnis and Costas Mantzalos)

Kounnis, C. and C. Mantzalos. (1999-2024). *Two/Four/Two. Art Collective*. <https://twofourtwo.com/>

Rosina Lui

Lui, R. Artist's website. <https://rosinalui2002.wixsite.com/rosinalui/biography>

Ana (Ani) Melikidze

Melikidze, Ana. (2024, April). "Russian Occupation in Georgia". <https://www.instagram.com/melikidze.ana/p/C55PCyUo3lP/?next=%2Fusakorilax39%2F&hl=fr>

Sofia Moreno-Dominguez

Moreno-Domínguez, S. Artist's website. <https://sofiamorenodominguez.com/> Moreno-Domínguez, S. (2023, June). "Espacio Común (Nalda) reactiva un apartado agrícola en desuso para crear redes artísticas en el medio rural". *revista PH Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 109: pp. 23-25.

Elena Poljuha

Poljuha, E and Korovljević, H. (2024). RSC Zenica 2024 [video]. Zenica, BiH: European Youth Parliament EYP Bosnia and Herzegovina. <https://www.instagram.com/eypbih/reel/C7HgCxpquZg/>

Rachel Rouzaud

Rouzaud, R. Architect & artist's website. <https://rachrouzaud.myportfolio.com/me>

Bozhana Slavkova

Lefedjiev, N. (2024, May 23). "Младият творец Божана Славкова представи новата си арт инсталация 'Форма на свобода'" ("The young artist Bozhana Slavkova presented her new art installation 'Form of Freedom'"). *Euronews Bulgaria*. <https://euronewsbulgaria.com/news/27703/mladiyat-tvoretts-bozhana-slavkova-predstavi-novata-si-art-instalatsiya-forma-na-svoboda>.

Le bruit qui court (Collective Le bruit qui court)

Le bruit qui court [activism/activist platform]. <https://www.le-bruit-qui-court.fr/actions>
Fontaine, L. (2024, April 27). «Les artistes du Bruit qui court inventent un disco-isoloir pour inciter les jeunes à voter». *Pioche Mag*. <https://piochemag.fr/les-artistes-du-bruit-qui-court-inventent-un-disco-isoloir-pour-inciter-les-jeunes-a-voter/>

LERARENHOEK – AANVULLEND MATERIAAL

Algemene informatie

Op de **Europese Jongerensite** is uitgebreide informatie voor jongeren te vinden over de verschillende onderwerpen die in deze tentoonstelling aan bod komen, en nog veel meer. Aarzel niet om deze site te raadplegen over onderwerpen als inclusie, de bestrijding van racisme, de rechten van mensen met een handicap, lbtq-rechten, desinformatie en democratische participatie.

Wanneer zij worden verzocht informatie op internet te zoeken om hun opdrachten voor te bereiden, moeten leerlingen zorgvuldig te werk gaan. Ze moeten leren de bronnen van de gevonden informatie te controleren en na te gaan of die echt betrouwbaar zijn.

Wij hebben een lijst samengesteld met nuttige informatie van onze mediadiensten over desinformatie:

- Videoreeks prebunking “Hoe desinformatie werkt” (EN)
- Artikel op de website van het EP over hoe het EP buitenlandse inmenging en desinformatie bestrijdt
- Infopagina “Manipulatie van informatie herkennen”
- Infopagina: “10 manieren om desinformatie in verband met de Europese verkiezingen van 2024 tegen te gaan” (onderaan de pagina – taal veranderen in de rechterbovenhoek)
- Educatieve toolkit (met een van de modules over desinformatie)

Hoofdstuk 1

Persvrijheid in de EU – Rechtskader en uitdagingen (EN)

Briefing – Onderzoeksdienst van het Europees Parlement, april 2015

Persvrijheid: het Europees Parlement steunt journalisten

De persvrijheid staat onder druk in de EU en de rest van de wereld. Lees hoe het Europees Parlement het werk van journalisten ondersteunt. Gepubliceerd op 19 mei 2022, voor het laatst bijgewerkt op 14 maart 2024.

VRIJ OM TE CREËREN: ARTISTIEKE VRIJHEID IN EUROPA (EN)

Verslag van de Raad van Europa over de vrijheid van artistieke expressie, maart 2023.

HANDVEST VAN DE GRONDRECHTEN VAN DE EUROPESE UNIE

(2010/C 83/02), 30.3.2010

Europees Parlement – Democratie en mensenrechten
Sacharovprijs voor de vrijheid van denken
Winnaars 2005 – Verslaggevers zonder grenzen (Reporters Sans Frontières – RSF)
Website RSF
Duidelijk schrijven, Europese Commissie, 2011
Hoe ontwerp je een goede poster? | Ontwerples (EN)
Een poster over sociale gerechtigheid maken (EN)

Hoofdstuk 2

Er bestaat een groot aantal tutorials waarin wordt uitgelegd hoe je deze techniek op een eenvoudige manier kunt toepassen, maar ook hoe je er speciale effecten mee kunt creëren:

Je eigen blauwdrukken maken (EN)
Cyanotypie met smartphonefoto's (EN)

Hoofdstuk 3

Migratie

Lees hoe het Europees Parlement werkt aan het beveiligen van de EU-grenzen en omgaat met reguliere en irreguliere migratie.

De piramide van Maslow

Creatief schrijven voor iedereen (EN)

Er is een groot aantal tutorials te vinden over het maken van stripverhalen. In deze komen de belangrijkste kenmerken aan bod:

- WikiHow – Hoe maak ik een stripverhaal (EN)
- Een stripverhaal maken in zes stappen (EN)
- Eenvoudige stripfiguren maken (EN)
- Vijf tips voor het maken van stripverhalen – storytelling (EN)
- Laten we tekenen:stripverhalen! (EN)
- Disneyfiguren tekenen (EN)
- Voor beginners: <https://easydrawingtutorials.com/index.php/disney>
- Voor gevorderden: <https://design.tutsplus.com/tutorials/how-to-draw-disney-characters--cms-31604>

Hoofdstuk 4

Europees Parlement: Bestrijding van armoede, sociale uitsluiting en discriminatie

Europese Jongerensite: Jonge journalisten in Europa

Door jonge journalisten gecreëerde content.

Eersteklas storyboards maken (zelfs als je niet kunt tekenen!) | Tutorial mediastudies (EN)

Drie storytellingtechnieken voor onvergetelijke verhalen (EN)

Storytelling: de Pixar-verhaalstructuur (EN)

Dit schrijfadvis is gebaseerd op een basisstructuur (de “ruggengraat”) voor het uitwerken van een verhaal.

Deze tentoonstelling is georganiseerd en geproduceerd door de afdeling Culturele Ontsluiting, Directoraat-Generaal Communicatie van het Europees Parlement, met speciale medewerking van Culture Action Europe en de gemeente Elsene. De teksten zijn geschreven door de afdeling Culturele Ontsluiting, Directoraat-Generaal Communicatie, met de bijdrage van de kunstenaars voor de beschrijvingen van hun werken.

